

Linköpings universitet
Ekonomiska institutionen
Vt 2004

Folkomröstningar och medborgarförslag

Hot eller möjligheter för den representativa demokratin lokalt och nationellt?

C-uppsats 10p
Charles Pylad & Jerker Vingren

Handledare:
Nils-Eric Hallström

Sammanfattning

Sverige är en representativ demokrati som enligt regeringsformen ska styras av folkvalda politiker. Till detta kommer de mer direktdemokratiska metoderna som numera används i styret av landet. 1977 blev det tillåtet för kommuner och landsting att hålla folkomröstningar och i juli 2002 ändrades kommunallagen så att det numera är tillåtet för dem att införa så kallade medborgarförslag. I slutet av 2003 hade 115 kommuner beslutat att införa möjligheten till medborgarförslag men endast två landsting. Syftet med uppsatsen är att undersöka intresset och åsikterna hos förtroendevalda vad gäller folkinitiativ, folkomröstningar och medborgarförslag. Vi vill även undersöka varför kommunpolitikerna ofta varit ovilliga till att genomföra folkomröstning vid folkinitiativ. Kan detta bero på att de förslag som lagts fram inte anses vara genomförbara eller kan det finnas andra anledningar till varför de inte är villiga att genomföra folkomröstningar som lagts fram genom folkinitiativ? Den metod som användas är en litteraturstudie kompletterad med en enkät. Enkäten skickades till den centrala partiledningen för att utröna deras syn på folkinitiativ, folkomröstningar och medborgarförslag. Vi valde även ut tolv kommuner till vilka vi skickade ut en enkät. Mottagarna blev gruppledarna för de partier som sitter i kommunfullmäktige.

På nationell nivå har det hållits totalt sex folkomröstningar. Sedan 1977 har det på kommunal nivå hållits 68 folkomröstningar som främst har handlat om kommunindelningar och stora infrastrukturförändringar. Rätten till folkinitiativ infördes i juli 1994, det innebär att om 5 % av befolkningen i ett landsting eller en kommun skriver under en namninsamling måste fullmäktige ta upp ärendet för att avgöra om det ska genomföras en folkomröstning. Sedan 1994 har det lämnats in 76 folkinitiativ men endast fyra av dessa har lett till en folkomröstning. Kommuner och landsting har sedan 2002 rätt att införa möjligheten till medborgarförslag, det innebär att medborgarna i kommunen eller landstinget har rätt att lämna in förslag direkt till fullmäktige. Argumenten för att införa detta var bland annat att man ville minska klyftorna mellan medborgare och folkvalda. Farhågorna kring medborgarförslag kretsade kring att det skulle medföra en ökad arbetsbörda för förvaltningen samt att den skulle urholka den representativa demokratin. Enkätundersökningen som genomfördes påvisade att det på det nationella planet fanns stöd för folkomröstningsinstitutet. Även om de flesta partierna ansåg att det var de stora frågorna som var lämpliga för folkomröstning. Helst skulle de även kunna basvaras med ett ja eller nej. Detta gällde även för partierna på lokal nivå. Partierna var även positiva till folkinitiativ på lokalnivå men undvek att svara på frågan om folkinitiativ på nationellnivå. Även medborgarförslag ansågs positivt för den representativa demokratin med vissa förbehåll från en del partier. Partierna har varit ganska återhållsamma med sina svar kring främst folkomröstning detta kan bero på att om de inte intar en positiv hållning till de mer direktdemokratiska metoderna kan det tolkas som ett omyndigförklarande av medborgarna. De har generellt en mer positiv hållning till medborgarförslag än till folkinitiativ och folkomröstning. Detta kan bero på att de trots allt behåller beslutandemakten vid medborgarförslag.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Problemformulering	3
1.3 Syfte och frågeställningar	3
1.4 Avgränsningar	4
1.5 Material och metod	4
1.6 Ordförklaring	5
1.7 Disposition	5
2. TEORI	6
2.1 Representativ demokrati/Indirekt demokrati	6
2.2 Direktdemokrati	6
2.3 Konkurrensdemokrati / Elitdemokrati	7
2.4 Deltagardemokrati	7
2.5 Polyarki	8
2.6 Kritik	9
3. NATIONELLA FOLKOMRÖSTNINGAR	11
4. KOMMUNALA FOLKOMRÖSTNINGAR	14
5. FOLKINITIATIV	16
5.1 Betydelsen av folkinitiativ	18
6. MEDBORGARFÖRSLAG	19
7. STATSJETENSKAPLIG SYNVINKEL	21
7.1 Argument för och emot lokala folkomröstningar	21
7.2 Folkinitiativ – även på nationell nivå?	21
7.3 Kritik	22
8. ÅSIKTER HOS DE FOLKVALDA	23
8.1 Åsikter på nationell nivå	23
8.2 Åsikter på lokal nivå	24
8.3 Andra undersökningar	29
8.4 Skälen till att folkinitiativ avslagits	30
8.5 Sammanfattning	31
9. UTBLICK	32
9.1 Reflektion över direktdemokratin i Schweiz	33
10. SLUTSATS	35
10.1 Deltagardemokratiskt perspektiv	35
10.2 Polyarkiskt perspektiv	35
10.3 Frågeställningarna	36
10.4 Avslutande diskussion	37
11. REFERENSER	39
BILAGOR	

1. Inledning

§ 1 All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse.

(Regeringsformen 1:1)

1.1 BAKGRUND

Sverige har en representativ demokrati vilket innebär att landet styrs av folket genom att de i allmänna val utser representanter som företräder dem i politiska församlingar. Folkomröstning kan hållas såväl i kommun och landsting som på nationell nivå. En folkomröstning kan vara rådgivande eller beslutande. Det senare innebär att resultatet omedelbart blir bindande. Kommunala/regionala folkomröstningar är dock alltid rådgivande. Det var 1977 som det blev det möjligt för kommuner och landsting att hålla folkomröstningar och sedan dess har ett sextiototal folkomröstningar ägt rum.¹

1994 beslutade riksdagen att komplettera kommunallagen med bestämmelser om folkinitiativ vilket innebär att fullmäktige i kommuner och landsting ska pröva om folkomröstning ska hållas om fem procent av de röstberättigade så begär det. Sedan dess har 76 folkinitiativ ägt rum varav endast fyra har lett till folkomröstning.²

På nationell nivå har det varit sex folkomröstningar varav alla har varit rådgivande. 1922 om rusdrycksförbud, 1955 om högertrafik, 1957 om pensionsfrågan och ATP, 1980 om kärnkraften, 1994 om EU-medlemskap och så 2003 om införande av euron som valuta.

Sedan 1 juli 2002 medger kommunallagen också att kommuner och landsting har möjlighet att införa medborgarförslag, dvs att folkbokförda kan väcka ärenden i kommunens eller landstingets fullmäktige. Vid slutet av 2003 hade 115 kommuner infört möjligheten för medborgarna att lämna medborgarförslag medan 21 kommuner beslutat att inte införa medborgarförslag. Endast två landsting har infört möjligheten till medborgarförslag.³

1.2 PROBLEMFÖRMULERING

Varför framställs folkomröstning ofta som något av ett hot mot den representativa demokratin? Vad är skälen till att politikerna ofta varit ovilliga till att genomföra folkomröstning vid folkinitiativ? Hur kommer det sig att medborgarförslag kommit att införas i så många kommuner?

1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Mot bakgrund av att de flesta folkinitiativ inte leder till folkomröstning på lokal nivå och då det har varit relativt få folkomröstningar på nationell nivå finns anledning att tro att politiker inte ser

¹ Internet 11.

² KommunAktuellt 2003-04-30: Tvärstopp för folkets krav

³ Internet 3.

positivt på folkomröstningsinstitutet. I debatter framställs ibland också folkomröstningar som ett hot mot den representativa demokratin.

Syftet med uppsatsen är att undersöka intresset och åsikterna hos folkvalda vad gäller folkinitiativ, folkomröstningar och medborgarförslag. Vi vill även undersöka varför kommunpolitikerna ofta varit ovilliga till att genomföra folkomröstning vid folkinitiativ. Kan det bero på att de förslag som lagts fram inte anses vara genomförbara eller kan det finnas andra anledningar till varför de inte är villiga att genomföra folkomröstningar som lagts fram genom folkinitiativ?

Medborgarförslag har, i motsats till folkomröstningar, fått stor spridning sedan kommunallagen ändrades och det blev tillåtet för kommunerna att införa den möjligheten. Syftet med att medborgarförslag tas med i undersökningen är för att få en balans mot folkinitiativ och undersöka varför politikerna eventuellt är mer positivt inställda till medborgarförslag trots att det under tidigt 90-tal inte var populärt med dem då de likt folkomröstningar ansågs utgöra ett hot mot den representativa demokratin. Vi behandlar också vårt ämnesområde enligt olika teoretiska perspektiv och då i synnerhet polyarkiteorin utarbetad av Robert A. Dahl.

De frågeställningar vi arbetar med är:

- Vad tycker partierna på nationell och lokal nivå om folkomröstningar och medborgarförslag?
- Varför har så få folkinitiativ resulterat i folkomröstning i kommunerna medan medborgarförslag har fått stor spridning?
- Bör folkinitiativ, folkomröstning och medborgarförslag ses som en möjlighet som kompletterar den representativa demokratin eller bör det ses som något av ett hot mot den representativa demokratin?

1.4 AVGRÄNSNINGAR

Vi behandlar främst folkomröstning, folkinitiativ och medborgarförslag i uppsatsen. I demokratidebatten och i förslagen från bl a regeringen finns andra idéer om hur demokratin kan stärkas som exempelvis genom medborgarpaneler och medborgarråd. Dessa behandlas inte i uppsatsarbetet.

1.5 MATERIAL OCH METOD

Vi kommer att besvara frågorna med hjälp av litteraturstudier i ämnet folkomröstningar men också genom fallstudier med flera kommuner samt frågor till gruppledarna för partierna i respektive kommuner. Fallstudierna består av en e-post enkät som skickas ut till gruppledarna för alla partierna (inklusive eventuella lokala partier) i de tolv utvalda kommunerna. De tolv kommunerna består av tre som sagt ja till folkinitiativ, tre som sagt nej till folkinitiativ, tre som sagt ja till att införa medborgarförslag och tre som sagt nej till att införa medborgarförslag. De är utvalda för att ge en vidare bild av vad de har för motiv till sina beslut. Varje grupp om tre kommuner består av en kommun enligt definitionen större stad och två kommuner enligt definitionen medelstor stad. Undantaget blev Uppvidinge som räknas som mindre kommun men togs med p g a det begränsade antalet kommuner som bifallit folkinitiativ. Kommunförbundet har delat in Sveriges kommuner i nio grupper efter befolkningsstorlek och näringslivsstruktur. Vi har främst tagit hänsyn till invånarantalet och försökt göra en bedömning av indelningen utifrån detta. Kommunindelningen är enligt följande: storstad (fler än 200 000 invånare), större stad

(50 000-200 000), medelstor stad (15 000-50 000) och mindre kommun (färre än 15 000 invånare).⁴

En enkät skickas även ut på riksnivå till de partier som är representerade i riksdagen. Detta för att se om det fanns en diskrepans mellan de lokala partigrupperna och den centrala ledningen för de olika partierna. Som ett komplement till vår enkät kommer vi även att använda oss av tidigare undersökningar om politikens synsätt på olika former av direktdemokrati.

De problem som har uppstått i samband med enkät undersökningen handlar främst om den relativt låga svarsfrekvensen bland gruppledarna i kommunenkäten. Men även riksdagsenkäten har haft vissa problem då de ibland verkat vara ovilliga att svara på frågorna, hos till exempel Vänsterpartiet hänvisade de till ett partiprogram och skrev också i sitt svar att de inte tagit slutgiltigt ställning i frågorna ännu. Folkpartiet skrev att de hade fått in många enkäter och därför skulle svaret dröja. Detta är anledningen till att de inte finns med i den nationella enkäten då deras svar ännu i skrivandets stund inte inkommit. Centralt i litteraturstudien kommer kommundemokratiutredningens olika skrifter att vara, främst då SOU 2001:48 som handlar bland annat om folkinitiativ och medborgarförslag, men även justitiedepartementets utredning *Vardagens konkreta politik*, om effekterna av införandet av medborgarinitiativ. *Vardagens konkreta politik* är skriven av Stig Montin, docent i statskunskap vid Örebro universitet. Till dessa utredningar kommer även riksdagen och regeringens olika propositioner i ämnet att spela en central roll i denna studie. Även källor från internet kommer att användas, ett exempel på detta är riksdagens hemsida, www.riksdagen.se.

1.6 ORDFÖRKLARING

Folkinitiativ: Folkinitiativ innebär att medborgarna genom en namninsamling kan kräva att fullmäktige ska ta upp en fråga för att avgöra om det ska genomföras en folkomröstning. Folkinitiativ kan ske på lokal eller regional nivå. Det krävs att fem procent av medborgarna skriver under namninsamlingen för att frågan ska tas upp av fullmäktige.

Folkomröstning: Nationell, regional eller lokal omröstning i en specifik fråga där alla röstberättigade har rätt att avge sin röst. Alternativen är ofta uppdelade i två alternativ men även flervalsalternativ förekommer.

Medborgarförslag: Medborgarförslag är rätten att väcka ett ärende i fullmäktige för den icke folkvalda medborgaren. I vissa kommuner har även icke röstberättigade rätt att lämna in medborgarförslag. Att införa medborgarförslag är frivilligt för kommuner och landstingen.

1.7 DISPOSITION

I kapitel 2 redogör vi för olika teoretiska utgångspunkter gällande demokrati som är av intresse. Därefter, i kapitel 3, 4, 5 och 6 ges information och bakgrund om nationella folkomröstningar, kommunala folkomröstningar, folkinitiativ respektive medborgarförslag och medborgarförslag och de lagtexter som omfattar dessa. Kapitel 7 behandlar några synpunkter från statsvetare kring de aktuella frågorna. Kapitel 8 behandlar de folkvaldas åsikter på nationell och lokal nivå med hjälp av bl a våra enkäter. Kapitel 9 berör folkomröstningsinstitutets roll i andra länder och en journalists reflektion av den schweiziska direktdemokratin. Därefter, i kapitel 10, presenterar vi vår slutsats.

⁴ Internet 12

2. Teori

Den grundläggande demokratiteorin vi använder oss av är Robert A. Dahls polyarkiteori, men vi redogör nedan också för andra demokratiteorier som kan vara intressanta i diskussionen.

2.1 REPRESENTATIV DEMOKRATI / INDIREKT DEMOKRATI

Grundlagen tar i RF 1:1 avstånd från direktdemokratin. Någon annan form än den indirekta, dvs representativa demokratin, anses inte möjlig då det gäller handläggning av landets gemensamma angelägenheter. ”De valda representanterna svarar politiskt för följderna av de beslut de fattar. De handlar offentligt och deras handlande kan granskas. Genom det representativa systemet kan vidare sambandet mellan olika beslut upprätthållas”.⁵

I en representativ demokrati styr folket genom att i val välja representanter som under en period företräder dem och fattar beslut. I SOU (2000:1) beskrivs det enligt följande:

”I den form som dominerar moderna demokratier har dock folket i huvudsak överlåtit åt valda ledare att fatta de politiska besluten i deras ställe. Skälen är dels av principiell, dels av praktisk natur. Det handlar om att på ett begripligt och kontrollerbart sätt väga samman olika motstridiga krav till en rimlig helhet. I moderna storskaliga samhällen är det också alltför många medborgare, ärenden och territorier inblandade för att en konsekvent direktdemokrati skulle vara möjlig att genomföra.”⁶

Rod Hague, Martin Harrop och Shaun Breslin ger en intressant och troligen sammanfattande bild av representativa demokratin:

”Om man betraktar det negativt, framstår det representativa styrelseskicket som enbart en skugga av den direkta demokratin. Mer positivt sett representerar det en segerrik kompromiss mellan elitstyre och folkmakt”.⁷

2.2 DIREKTDEMOKRATI

Ordet demokrati kommer från grekiskans *demokratēia* som betyder folkstyre. Det är också det antika Grekland som är det klassiska exemplet på direktdemokrati. I stadsstaten Aten kunde medborgarna som hade rösträtt, dvs fria män, samlas till möte ca 40 gånger om året.⁸

En mer modern form av direktdemokrati är användningen av folkomröstning där Schweiz är det typiska exemplet på land som i mycket hög utsträckning använder sig av direktdemokratiska metoder.

Direktdemokrati innebär förenklat uttryckt att de som berörs av besluten också ska vara med och fatta dessa. Grundsynen är att beslut fattade genom en bred diskussion troligen också blir bättre då de blir mer underbyggda, mer noggranna och mer rationella.⁹

Kritik som riktats mot direktdemokratin är att det inte finns ett jämlikt inflytande på besluten eftersom det skiljer mellan medborgarnas aktivitet, personlig dominans, taktik och informella gruppbildningar som kan påverka utfallet. Det finns också tekniska begränsningar som antalet

⁵ Holmberg, Erik & Stjernquist, Nils (2003): *Vår författning*. Norstedts Juridik, Stockholm s.46

⁶ SOU 2000:1 s. 28

⁷ Hague, Rod, Harrop, Martin & Breslin, Shaun (2000): *Styrelseskick och politik*. Nya Doxa, Nora s.65

⁸ Österud, Öyvind (1997): *Statsvetenskap – introduktion i politisk analys*. Universitetsförlaget, Stockholm s. 171

⁹ Hague m.fl s. 62

ärenden och församlingens storlek. Österud påpekar att folkomröstning om enskilda alternativ är en variant av direktdemokratin men saknar andra delar som stormöten som debatterar och röstar.¹⁰

2.3 KONKURRENDEMOKRATI/ELITDEMOKRATI

Den klassiska synen på demokrati som folkstyre där offentliga beslut avspeglar ”folkviljan” och att regeringen är ”av folket, genom folket och för folket” är i dess bokstavliga bemärkelse omöjlig enligt konkurrensdemokratis synsätt.¹¹ Medborgarna har att välja mellan olika alternativ som partierna erbjuder och som inte helt stämmer överens med allas önskemål. Representanter, parti och regering använder program och beslutar om frågor i en politisk process som medborgarna inte kan ha kontinuerlig kontroll över och folkviljan är mer ett begrepp gällande den mångfald av önskemål, synpunkter och attityder i samhället. Joseph Schumpeter har hävdat att demokrati omöjligt kan vara ”folkstyre” i dess ordagranna betydelse. Medborgarna styr inte sig själva utan överlåter den makten till en mer eller mindre representativ elit. Inflytandet över partiernas nomineringar, partiprogram, representanternas åsikter och de politiska besluten är relativt obetydlig. Schumpeter menade istället att demokrati är en konkurrens mellan olika program och styrande eliter och liknade politiska val med val mellan produkter på en marknad. Schumpeters demokratiteori bygger således på att en viss elitism, en maktutövning av en liten elit, är oundviklig, och att demokratin inte förutsätter något större politiskt deltagande frånsett valen av representanter. Motsatsen till konkurrensdemokrati är deltagardemokrati.¹²

2.4 DELTAGARDEMOKRATI

Statsvetaren Öyvind Österud behandlar i boken *Statsvetenskap – introduktion i politisk analys* deltagardemokrati och beskriver fyra motiveringar för deltagande. Den första motiveringen handlar om att ett brett och direkt deltagande påverkar innehållet i de politiska besluten och ökar möjligheterna att organisera samhällsförhållandena enligt medborgarnas önskemål jämfört med om en styrande elit ensamt fått förtroendet. Den andra motiveringen är att det finns ett egenvärde att få delta, oavsett resultat. Ett politiskt engagemang och medverkan ökar människornas självförtroende och erfarenheter och bidrar således till social och mänsklig utveckling. Tredje motiveringen handlar om att deltagande medvetandegör och fördjupar insikten om politik, sakförhållanden och berörda intressen och därmed bidrar till lärande. Den fjärde motiveringen handlar om att demokrati är en form för kommunikation, dialog, samtal om gemensamma politiska lösningar. Österud tar här som exempel en teori som utvecklats av Jürgen Habermas där han beskriver ”politik som ’diskurs’, som ’idealisk samtalsituation’, där målet är att åsikter ska brytas mot varandra och konflikter slipas, tills deltagarna samlas runt det gemensamma bästa”.¹³

Detta kräver dock aktiv medverkan och förutsätter att någon form av rationell enighet i allas intresse är möjlig. Österud menar att en viktig poäng med Habermas’ teori är att engagemang, deltagande och kontinuerlig debatt leder till att de politiska aktörernas preferenser påverkas och förändras medan konkurrensdemokratin istället lägger vikten vid den anpassning mellan politiskt utbud och efterfrågan som sker genom valet där preferenserna redan är klara och där debatt som kan påverka och förändra istället mer sker i bakgrunden.¹⁴

¹⁰ Österud s. 172

¹¹ ibid

¹² ibid s. 173

¹³ ibid

¹⁴ ibid s. 174

2.5 POLYARKI

Robert A. Dahl är en av företrädarna för den pluralistiska demokratiteorin där själva grundförutsättningen för demokratisk jämvikt och god politisk utveckling är att det finns skilda konkurrerande intressen.¹⁵ Dahls mest kända verk är *Demokratien och dess antagonister* där han bl a presenterar polyarkiteorin.

Dahl menar att flera länder nått en viktig demokratisk tröskel då de har utvecklat en uppsättning av politiska institutioner som tillsammans särskiljer det politiska systemet i dessa länder jämfört med andra demokratier, dessa kallar han för polyarkier.

Dahl menar också att makten är spridd och inte samlad på enstaka platser. Enligt Dahls synsätt är det många samhällsgrupper som delar på makten och också utbyter makt med varandra. Dahl anser också att medborgarna kan ha kontroll över sina ledare om politikernas handlingsutrymme begränsades av två mekanismer: regelbundna val och politisk konkurrens mellan partier, grupper och individer.¹⁶

Dahl har sammanfattat sju institutionella kriterier för att ett land eller system ska kunna kalla sig för en polyarki.¹⁷

Valda befattningshavare

Kontrollen över myndigheternas politiska beslut ligger enligt författningen hos valda befattningshavare.

Fria och opartiska val

De valda befattningshavarna utses i regelbundet återkommande och opartiska val, där tvångsinslag är mycket begränsade.

Allmän rösträtt

Praktiskt taget alla vuxna har rösträtt vid valen av befattningshavare.

Rätt att kandidera i val

Praktiskt taget alla vuxna har rätt att kandidera till de offentligt valda befattningarna, även om åldersgränsen kan vara högre för att inneha en vald befattning än för att rösta.

Yttrandefrihet

Medborgarna har rätt att uttrycka sina åsikter om politiska frågor i vid bemärkelse, utan att riskera allvarliga straff. Detta innefattar kritik av makthavarna, staten, regeringen, det socioekonomiska systemet och den förhärskande ideologin.

Alternativa informationskällor

Medborgarna har rätt att söka alternativa informationskällor. Sådana finns och är lagligt skyddade.

Församlingsfrihet

För att säkra sina olika rättigheter, inklusive dem som angetts ovan, har medborgarna också rätt att bilda relativt oberoende föreningar och organisationer, däribland politiska partier och intressegrupper.

¹⁵ Held, David (1997): *Demokratimodeller – från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Bokförlaget Daidalos, Göteborg s. 249

¹⁶ *ibid* s. 254 ff

¹⁷ Dahl, Robert A. (1989): *Demokratien och dess antagonister*. Ordfront, Stockholm s.343

Dahl anser att när nedanstående fem kriterier är uppfyllda så finns en bra demokratisk process. Om en stat inte följer kriterierna kan den heller inte räknas som en demokrati och ett samhälle där medborgarna är politiskt jämställda.¹⁸

De första två kriterierna om valda befattningshavare samt fria och opartiska val uppfylls om det finns (1) *lika rösträtt* där varje medborgare försäkras om att deras val väger lika tungt som någon annan medborgares val. Alla kriterier uppfylls när det finns (2) *ett effektivt deltagande* hos medborgarna som av Dahl definieras som att alla medborgare har samma möjligheter att uttrycka det slutliga beslut de önskar. Samtliga sju kriterier uppfylls även då (3) *medborgarna har kontroll över dagordningen*. Det är varje medborgares rätt att ha möjligheten att kunna bestämma över hur ärenden skall föras upp på beslutsprocessens dagordning. Folket måste alltid ha möjligheten att få sista ordet. (4) *Upplyst förståelse* krävs för de tre sistnämnda kriterierna yttrandefrihet, alternativa informationskällor och församlingsfrihet. Upplyst förståelse innebär att medborgarna har lika möjligheter att upptäcka och begrunda det val som bäst stämmer överens med ens egna intressen. Detta innefattar också att de folkvalda bör värdera sitt beslut utifrån det som medborgarna önskar. De fem sista kriterierna som allmän rösträtt, rätt att kandidera i val, yttrandefrihet, alternativa informationskällor och församlingsfrihet kräver att det finns ett (5) *allomfattande medborgarskap*.¹⁹

2.6 KRITIK

Den amerikanske statsvetaren Benjamin Barber har i sin bok *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age* uttryckt att medborgarens inflytande upphör då han/hon avger sin röst. Han menar att den representativa principen ”steals from individuals the ultimate responsibility for their values, beliefs, and actions” och därmed tvingar medborgarna att följa lagar som de inte själva deltagit i att stifta.²⁰

Barber menar också att den representativa demokratin, som han kallar för ’tunn demokrati’, har bidragit till att många medborgare känner sig mer främmande för den politiska processen. ”Eftersom de professionella politikerna i välfärdsstaten sköter sitt uppdrag så bra, känner sig de vanliga medborgarna privatiserade och ägnar sig åt sina egna affärer”.²¹ Barber menar att den passiviteten kan korrumpera och undergräva deltagande och engagemang hos medborgarna. ”Demokrati handlar inte bara om att välja de styrande, utan om att vi ska styra själva, åtminstone i någon mån, åtminstone någon del av tiden, åtminstone i några frågor. Det är vad jag beskrivit som ”stark demokrati”.²²

Statsvetaren Mikael Gilljam är istället mer kritisk till direktdemokratin och då i synnerhet ökad användning av folkomröstningsinstitutet. Gilljam menar att folkomröstning aldrig kan bli något annat än ”sparsamt använt komplement” inom det representativa styrelseskicket.²³

Gilljam ger fyra argument emot att använda folkomröstningar som beslutsmetod i representativa demokratin.²⁴

För det första tenderar valdeltagandet i folkomröstningar att vara lägre än i parlamentsval. Gilljam uttrycker här en utveckling mot ett ”minoritets- och särintressedemokrati” där

¹⁸ Dahl s. 204 ff

¹⁹ ibid s. 177 & s. 345

²⁰ Hedlund, Maria (2002): *Demokrati för politiker*. Mediatryck, Lund s.32 (citatet från Strong Democracy s. 145)

²¹ SOU 1999:117 s. 17

²² ibid

²³ Gilljam, Mikael (2000): *Folkomröstningar är blott en vacker tanke*. Folkomröstning – en lokal fråga?, s. 35-39. DMI Skrift nr.2 2000, Demokratiinstitutet, Sundsvall s. 35

²⁴ ibid

medborgare med barn bestämmer över daghem och skolor och pensionärer om åldringsvård osv. Gilljam menar att det är viktigt med regler om valdeltagande och att 40-50 procent av de röstberättigade är på den vinnande sidan för att resultatet ska få genomslag i representativa beslutsprocessen.

Det andra argumentet handlar om problematiken att få alla medborgare insatta i de politiska frågorna vilket annars kan resultera i otillbörlig påverkan och populism.

Tredje argumentet handlar om att det i en parlamentarisk demokrati finns en regering som har riksdagens, må vara passiva, förtroende som då innebär att det finns en institution med ett helhetsansvar för den förda politiken. Gilljam tar som exempel en situation där det finns en socialdemokratisk regering och medborgarna i folkomröstning kräver rejäla skattesänkningar vilket då kan göra det omöjligt för regeringen att bedriva sin politik.

Fjärde argumentet, som Gilljam själv menar kanske är det tyngsta argumentet, är att det finns en problematik i att det inte går att formulera kriterier för vilka frågor som är lämpliga att folkomrösta om.

Gilljam menar att folkomröstningar tenderar att vara ett sätt för partierna att reda ut sina egna problem då de kan kräva folkomröstning om de riskerar att förlora en fråga i riksdagen, när det är interna problem i partierna eller i en koalition eller då en fråga riskerar att förstöra en valrörelse för ett parti.²⁵

²⁵ Gilljam s. 35

3. Nationella folkomröstningar

En folkomröstning kan vara rådgivande eller beslutande. En beslutande folkomröstning innebär att resultatet omedelbart blir bindande. I en rådgivande folkomröstning fattas däremot avgörandet av riksdagen då det gäller nationell folkomröstning eller av fullmäktige när det gäller lokal eller regional folkomröstning.

Dessutom skiljer man mellan fakultativa och obligatoriska folkomröstningar. En omröstning är fakultativ när frågan kan avgöras antingen via omröstning eller på annat sätt. Obligatorisk är den fråga som enligt gällande bestämmelser måste gå till folkomröstning.²⁶

Det har hittills inte ägt rum någon folkomröstning om grundlagsfrågor och nationella folkomröstningar har endast förekommit vid sex tillfällen i Sverige och samtliga har då varit rådgivande folkomröstningar.²⁷

I Sverige startade diskussionen om folkomröstning i och med att den liberale riksdagsmannen David Bergström i en motion 1897 krävde en folkomröstning om allmän rösträtt.

Andra kammaren avlog dock motionen med röstsiffrorna 152 – 40 och motiverades med att folkomröstning skulle strida mot det representativa styrelseskicket.²⁸

1908 var folkomröstning åter aktuell då Karl Staaf och liberalerna lade fram en motion om att införa obligatoriska beslutande folkomröstningar i en situation då riksdagens båda kamrar var oeniga. Syftet med motionen var att man ville motverka den blockering av reformer som tvåkammerssystemet kunde innebära. Men även denna gång avlog riksdagen motionen.²⁹

Den liberale partiledaren Karl Staaf skrev också i sin bok, *Det demokratiska statskicket*, om folkomröstningsinstitutet där han uttryckte att det var möjligt att förena rådgivande folkomröstningar med parlamentarismens principer ”såsom rent undantagsinstitut”.³⁰

1917 föreslog socialdemokraten Carl Lindhagen i en motion att man skulle införa beslutande folkomröstningar och även utreda möjligheten till folkinitiativ. Han ansåg att folkomröstningarna kunde vara ett komplement till den representativa demokratin. I likhet med besluten 1897 och 1908 fanns inte heller denna gång stöd i riksdagen. Carl Lindhagen återkom 1919 i samma fråga och såväl Socialdemokraterna som 1919 återkom Carl Lindhagen med en i princip identisk motion och nu bara två år senare fanns ett starkare stöd. Socialdemokraterna ansåg nu att folkomröstningar skulle kunna stärka demokratin och Högerpartiet ansåg att folkomröstning kunde begränsa parlamentsmajoritetens makt. Riksdagen beslutade att tillsätta en kommission för att utreda folkomröstningar som blev klar 1923. Redan 1920 föreslog man dock att riksdagen skulle införa rådgivande folkomröstning.³¹

27 augusti 1922 hölls den första folkomröstningen, då om rusdrycksförbud. Förbudsanhängarna hade sedan en tid krävt förbud och en folkomröstning i frågan. Valkampanjen var hätsk och partierna ville inte i så hög utsträckning engagera sig i folkomröstningen utan mycket av kampanjen sköttes av olika organisationer. Undantaget var Vänstersocialisterna som tog ställning

²⁶ Internet 8.

²⁷ Internet 9.

²⁸ Wallin, Gunnar (1966): *Folkomröstningsinstitutet*. Samhälle och riksdag II, s. 261-351. Almqvist & Wiksells, Uppsala s. 267 ff

²⁹ ibid s 269 ff

³⁰ Johansson, Hilding (1996): *All offentlig makt utgår från folket*. Liber, Stockholm s. 109

³¹ Wallin (1966) s.272

för ett förbud. Flera partier ansåg att frågan riskerade att splittra de egna partierna som exempelvis inom liberala partiet och Socialdemokraterna.³²

Deltagandet var 55,1% varav 49% röstade för ett införande av fullständigt rusdrycksförbud och 51% emot. Det som avgjorde valet var att de som var emot rusdrycksförbudet var mer benägna att rösta än de som var positiva till förbudet och det skiljde också 15% mellan de mer förbudsvänliga kvinnorna och de mer förbudsnegativa männen.³³

16 oktober 1955 hölls folkomröstning om högertrafik. Under 1940- och 50-talet hade flera länder gått över till högertrafik. Valdeltagandet var även vid denna folkomröstning lågt, 53,2% varav 15,5% röstade för införande av högertrafik medan hela 82,9% röstade för bibehållande av vänstertrafiken. Trots folkomröstningens resultat beslutade riksdagen 1963 att införa högertrafik vilket skedde 1967.³⁴

13 oktober 1957 hölls folkomröstning om pensionsfrågan och ATP. Valdeltagandet var vid denna folkomröstning betydligt högre, 72,4%. Det fanns tre alternativ i folkomröstning och partierna engagerade sig till skillnad mot tidigare folkomröstningar. Linje 1 föreslog en obligatorisk tilläggs pension finansierad genom arbetsgivaravgifter och stöddes av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet Kommunisterna och LO. Linje 2 innebar att medborgarna skulle teckna frivilliga pensionsförsäkringar av de privata försäkringsbolagen och stöddes av Bondeförbundet. Linje 3 var i princip identisk med linje 2 men förespråkade också möjligheten för arbetsmarknadens parter att teckna kollektivavtal om tilläggs pensionen. Linje 3 stöddes av Högerpartiet och Folkpartiet samt SAF, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation och Svenska industritjänstemannaförbundet. 45,8% röstade på linje 1, 15% på linje 2 och 35,3% på linje 3. Folkomröstningen löste inte konflikten om pensionsfrågan och koalitionsregeringen bestående av Socialdemokraterna och Bondeförbundet sprack vilket resulterade i nyval. Efter nyvalet vann förslaget i enlighet med linje 1 med en rösts övervikt då folkpartisten Ture Königson lade ned sin röst.³⁵

23 mars 1980 hölls folkomröstning om kärnkraften. Inom den borgerliga regeringen 1976-1979 hade planer funnits på folkomröstning med anledning av att Centerpartiet var motståndare mot kärnkraften medan Folkpartiet och Moderaterna var positiva. Efter kärnkraftsolyckan i Harrisburg i USA 1979 tog debatten änyo fart. Veckan efter olyckan hade den socialdemokratiska partistyrelsen och riksdagsgruppen interna möten och kom fram till beslutet att förordna en folkomröstning om kärnkraften. De andra partierna följde inom kort samma linje. Genom beslutet att rådfråga folket våren 1980 så blev inte frågan så aktuell i valrörelsen 1979. Efter valet diskuterade partierna utformningen av innehållet i den proposition som regeringen skulle lämna i frågan och så den 17 december träffades en överenskommelse mellan partierna. De tre regeringspartierna förordade var sin linje: Moderaterna linje 1, Folkpartiet linje 2 och Centerpartiet linje 3. Socialdemokraterna förordade linje 2 och Vänsterpartiet kommunisterna linje 3.³⁶ Linje 1 innebar att kärnkraften skulle avvecklas i den takt som var möjlig. Man skulle avvakta förnyelsebara energikällor och ingen ytterligare utbyggnad av kärnkraften skulle ske. Linje 2 var till stora delar identisk med linje 1 dock med skillnaden att även alla framtida energianläggningar av betydelse skulle ägas av stat och kommun. Linje 3 innebar ett definitivt stopp för ytterligare kärnkraftsutbyggnad och att befintliga reaktorer skulle avvecklas inom tio år.

³² Johansson s. 110

³³ Internet 4.

³⁴ Internet 7.

³⁵ ibid

³⁶ Johansson s. 111ff

Även om folkomröstningen liksom tidigare formellt var rådgivande så hade partierna innan folkomröstningen enats om att valresultatet skulle gälla. Valdeltagandet var 75,6% varav 18,9% röstade på linje 1, 39,1% på linje 2 och 38,7% röstade på linje 3.³⁷

13 november 1994 hölls folkomröstning om Sverige skulle bli medlem i EU. Informationen och frågeställningen på valsedeln lød: Riksdagen har beslutat att det ska hållas en folkomröstning om svenskt medlemskap i Europeiska unionen (EU). Omröstningen gäller om Sverige skall bli medlem i EU enligt det avtal som förhandlats fram mellan Sverige och EU:s medlemsstater. Anser du att Sverige bör bli medlem i EU i enlighet med avtalet mellan Sverige och EU:s medlemsstater? Till skillnad från de två senaste folkomröstningarna var det nu två alternativ: ja eller nej. Även vid denna folkomröstning hade partierna enats innan folkomröstningen att valresultatet skulle gälla. Valdeltagandet var 83,3% varav 52,3% röstade ja till medlemskap och 46,8% röstade nej.³⁸

14 september 2003 hölls folkomröstning om införande av euron som valuta. I likhet med de senaste folkomröstningarna om kärnkraft och EU-medlemskap hade partierna innan folkomröstningen lovat att valresultatet skulle följas. Frågeställningen lød: anser du att Sverige skall införa euron som valuta? Partierna enades även denna gång om att folkomröstningens resultat skulle gälla. Valdeltagandet var 82,6% varav 55,9% röstade nej och 42% röstade ja till ett införande av euron som valuta.³⁹

³⁷ Internet 7.

³⁸ ibid

³⁹ ibid

4. Kommunala folkomröstningar

Det första förslaget om kommunala folkomröstningar framlades av 1950 års folkomröstnings- och valrättsutredning i betänkandet *Kommunal folkomröstning* (SOU 1952:47). Uppdraget var alltså att utreda ett utbyggt folkomröstningsinstitut på nationell nivå och man behandlade då även i ett särskilt betänkande kommunala folkomröstningar. Majoriteten i utredningen ansåg att det inte fanns behov i form av ett kommunalt folkomröstningsinstitut. Utredningen uteslöt dock inte att det i vissa frågor av stort allmänt intresse kunde vara av värde att inhämta kommuninvånarnas synpunkter. Utredningens slutsats blev att det fanns skäl att i Kommunallagen ge möjligheter för folkomröstning dock med betydande restriktioner. Endast fullmäktige skulle ha rätten att utlysa folkomröstning och utfallet i en folkomröstning skulle enbart vara rådgivande. Dessutom kunde folkomröstning endast ske i ärenden som låg inom fullmäktiges och kommunens kompetensområde. Det föreslagna folkomröstningsinstitutet skulle också endast gälla primärkommunerna då utredningen inte ansåg att det fanns behov av detsamma i sekundärkommunerna, landstingen. Betänkandet från utredningen resulterade dock inte i en proposition från regeringen till riksdagen.⁴⁰

Under 1960- och 1970-talet inkom flera riksdagsmotioner från Folkpartiet och Högerpartiet (efter 1969 Moderata Samlingspartiet) kring samma ärende men de fick inte stöd i riksdagen. En utredning om den kommunala demokratin hade tillsatts 1970 men direktiven som getts till utredningen var mycket snäva och negativa till en reform i riktning mot kommunala folkomröstningar. Utredningen kom senare till slutsatsen att andra åtgärder skulle prövas innan reformer i riktning mot kommunala folkomröstningar kunde övervägas. ”Därför föreslås inte införandet av något särskilt lagreglerat institut för kommunal folkomröstning eller andra dylika opinionsundersökningar. Hållfasta grunder saknas för att införa sådant institut. Problemen är alltför svåröverskådliga, och behovet av en särskild lagstiftning inte styrkt” (SOU 1975:41 s.278). Men utredningen menade dock att det fanns en osäkerhet i rättsläget så det fanns skäl att i Kommunallagen markera att fullmäktige skulle ha möjlighet att välja de former för ärendets beredning som ansågs lämpligt. Enligt ett tidigare utslag i Regeringsrätten var det olagligt att ha en kommunal rådgivande folkomröstning i liknande former som i allmänna val men däremot fanns inga rättsliga hinder för en opinionsundersökning under liknande former.⁴¹

Regeringen anslöt sig till det förslaget genom propositionen *Kommunal demokrati*, ny kommunallag m.m. (prop. 1975/76:187). Vid riksdagsbehandlingen, efter regeringsskiftet, antog en majoritet i riksdagen detsamma och beslutade även om ett tillägg som innebar att synpunkter kunde inhämtas genom ”omröstning, opinionsundersökning eller liknande förfarande”.⁴² 1977 års kommunallag fick därmed en paragraf som gav fullmäktige befogenhet att som ett led i beredningen av ett ärende kunna inhämta synpunkter från kommunens röstberättigade och därmed blev det möjligt för kommuner och också landsting att anordna lokala folkomröstningar.⁴³ Resultatet i kommunala folkomröstningar skulle dock vara rådgivande.⁴⁴

⁴⁰ SOU 2001:48 s. 395-396

⁴¹ SOU 1993:72 s. 6 ff

⁴² SOU 2001:48 s.396

⁴³ SOU 1993:72 s. 8

⁴⁴ Internet 8.

Paragrafen som reglerade folkomröstningsinstitutet fick denna lydelse:

”Fullmäktige får besluta att som ett led i beredningen av ett ärende som tillhör fullmäktiges handläggning skall inhämtas synpunkter från medlemmar i kommunen eller landstingskommunen. Detta kan ske genom omröstning, opinionsundersökning eller liknande förfarande. Därvid får valnämnden i kommunen anlitas, om ej nämndens verksamhet i övrigt hindras därigenom. Landstingskommun får dock anlita valnämnd endast om kommunfullmäktige beslutar det. Kommun har rätt att få ersättning för de kostnader som föranledes av att landstingskommun anlitar valnämnden.”⁴⁵

Sedan 1977 har sammanlagt 68 folkomröstningar genomförts i landets nära 300 kommuner.⁴⁶ Av dessa har ungefär hälften gällt indelningsärenden, främst en kommunfels utbrytning från kommunen, medan övriga har gällt frågor som exempelvis trafikfrågor, brobyggen och infrastrukturförändringar.⁴⁷

⁴⁵ SOU 1993:72 s. 9

⁴⁶ Regeringen, Ds 2004:4: Samråd efter folkinitiativ s. 13

⁴⁷ Internet 6.

5. Folkinitiativ

Lokaldemokratikommittén föreslog i betänkandet *Lokal demokrati i utveckling* (SOU 1993:90) att folkomröstningar skulle kunna komma till stånd genom folkinitiativ. Lokaldemokratikommittén gav förslag på utformning av folkinitiativet enligt följande: antingen genom att en viss andel röstberättigade medborgare ges möjlighet att väcka förslag men att fullmäktige förbehåller rätten att besluta om en folkomröstning, eller genom att fullmäktige är skyldig att besluta om en folkomröstning om en viss andel av de röstberättigade medborgarna begär det.

Lokaldemokratikommittén föreslog att möjligheten till folkinitiativ skulle införas i kommunallagen och utformas så att rätten att utlysa folkomröstning skulle vara förbehållen fullmäktige. Vidare ansåg Lokaldemokratikommittén att tio procent av de röstberättigade invånarna i en kommun eller i ett landsting kunde anses vara ett rimligt krav.

Regeringen framhöll i propositionen *Lokal demokrati* (prop. 1993/94:188) att folkomröstningar är ett komplement till den representativa demokratin. Regeringen bedömde att intresset för folkomröstningar skulle öka och ville därför göra det möjligt för fler kommunala folkomröstningar. Regeringen instämde i mycket av de förslag som Lokaldemokratikommittén lämnat men ansåg dock att den föreslagna gränsen på tio procent för möjligheten att väcka folkinitiativ var alltför hög. Det skulle kunna bli svårt med folkinitiativ i Stockholms kommun. Regeringen föreslog därför en gräns på fem procent av de röstberättigade invånarna i en kommun eller ett landsting. Riksdagen beslutade senare i enlighet med regeringens förslag.⁴⁸

Bestämmelserna om folkinitiativ i 5 kap. 23 § kommunallagen och Lag (1994:692) trädde i kraft 1 juli 1994. Detta innebär att ett ärende om att hålla folkomröstning i en viss fråga får väckas i fullmäktige om minst fem procent av de röstberättigade kommun- eller landstingsmedlemmarna begär det. Initiativet skall vara skriftligt och ange den aktuella frågan samt också innehålla initiativtagarnas namnunderskrifter, namnförtydliganden och uppgift om deras adresser.⁴⁹

Två år senare reagerade Demokratiutvecklingskommittén på att inget av ca 40 folkinitiativ sedan införandet 1994 lett till folkomröstning i kommuner och landsting. Kommittén ansåg att detta kunde riskera att folkinitiativet endast framstod som något ”skendemokratiskt” och att avståndet mellan medborgarna och förtroendevalda riskerade att öka ytterligare.

Demokratiutvecklingskommittén föreslog en förändring av folkinitiativ som innebar att det skulle krävas kvalificerad majoritet i fullmäktige för att kunna avslå ett folkinitiativ. Det skulle därmed vara tillräckligt att minst en tredjedel av fullmäktigeledamöterna röstade för folkinitiativet för att det skulle bli en folkomröstning. Inrikesdepartementet skickade ut förslaget på remiss till ett flertal kommuner, myndigheter och organisationer. Av de 16 kommuner som kom med synpunkter var fyra positiva, åtta negativa och fyra tveksamma. Den kritik som riktades mot förslaget bestod främst i farhågor om att den representativa demokratin kunde urholkas och att en politisk minoritet kan fördröja beslut genom folkinitiativ. Organisationer som var positiva till förslaget var bl a Folkrörelserådet, Barnombudsmannen, Folkbildningsförbundet och LO. LO ansåg att en rådgivande folkomröstning kan ge medborgarna möjlighet till ökad kunskap, bidra till möten och diskussioner mellan människor samt ge det politiska systemet viktig vägledning i beslutsfattandet. Organisationer som var kritiska till förslaget var bl a Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Pensionärernas riksorganisation och Riksförbundet

⁴⁸ SOU (2001:48) s. 399

⁴⁹ Lag (1994:692) om kommunala folkomröstningar

Hem och Skola. Svenska Kommunförbundet ansåg att förslaget gav politiska minoriteter alltför stora möjligheter att manipulera, fördröja och rycka sönder den politiska processen.⁵⁰

Konstitutionsutskottet behandlade i mars 1999 olika kommunala demokratifrågor (bet. 1998/99:KU21). En fråga som behandlades var om kommunala folkomröstningar: ”Enligt utskottets mening är de hittillsvarande erfarenheterna av bestämmelserna om folkinitiativ nedslående. Med få undantag har fullmäktige avvisat de initiativ som kommit fram, något som enligt utskottets mening är ägnat att misskreditera idén om folkinitiativ. Mot denna bakgrund finns det skäl att vidare utreda en förstärkning av medborgarnas inflytande i initiativvärenden på det sätt som föreslås i motionerna. En möjlighet som därvid bör övervägas är att en kommunal folkomröstning skall komma till stånd när en viss procentandel, t.ex. tio procent av de röstberättigade i kommunen, står bakom initiativet. Därigenom skapas förutsättningar för att seriösa initiativ förs fram. Andra frågor som behöver övervägas i detta sammanhang är hur och av vem frågeställningen för folkomröstningen skall formuleras vid ett folkinitiativ.”⁵¹

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år sedan 1986 frågeundersökningar på temat samhälle, opinion och massmedia. På uppdrag av Demokratiutredningen fick SOM-institutet 1998 arbeta med ett antal frågor om hur demokratin i Sverige borde förändras. Ett av de förslag som de svarande i undersökningen fick uttala sig om var hur de ställde sig till genomförande av fler kommunala folkomröstningar. Resultatet redovisades i Demokratiutredningens skrift nr 26, *Demokratiopinioner*. Av de svarande ansåg 40 procent att det var ett mycket bra eller ganska bra förslag, medan 25 procent ansåg att förslaget var dåligt eller mycket dåligt. Resten av de svarande ville inte ta ställning. Studien visade även att det var främst ungdomar i tonåren som var positiva till folkomröstningar. Även äldre ungdomar, egenföretagare, personer som ideologiskt står klart till vänster och personer som ofta diskuterar politik var positiva. Minst positiva var personer i övre medelåldern, boende i de tre storstäderna, högre tjänstemän, företagare med anställda och personer som aldrig diskuterar politik.⁵²

För att undersöka åsiktsrepresentativiteten bland förtroendevalda ställdes motsvarande frågor i en riksdagskandidatundersökning som genomfördes efter valet 1998. Av de svarande ansåg 53 procent att det var ett mycket bra eller ganska bra förslag, medan 26 procent ansåg att förslaget var dåligt eller mycket dåligt. Enligt undersökningen var således uppfattningen att flera kommunala folkomröstningar borde genomföras mer utbredd bland riksdagskandidaterna än bland allmänheten.⁵³

I Svenska Kommunförbundets urvalsundersökning till kommunalt förtroendevalda år 1999 fick de svarande ta ställning till ett antal förslag om hur den lokala demokratin borde reformeras. Ett av förslagen gick ut på att genomföra fler kommunala folkomröstningar. 40 procent tyckte att det var ett bra förslag och 36 procent tyckte att det var ett dåligt förslag. Övriga tog inte ställning. (Svenska Kommunförbundet 2000c).⁵⁴

Sedan lagtext om folkinitiativ infördes 1994 har 76 folkinitiativ väckts varav endast fyra har medfört att folkomröstning hållits.⁵⁵

⁵⁰ SOU (2001:48) s. 400

⁵¹ Konstitutionsutskottets betänkande 1998/99: KU21

⁵² SOU (2001:48) s. 402

⁵³ *ibid* s. 402

⁵⁴ *ibid* s. 403

⁵⁵ KommunAktuellt 2003-04-30: Tvärstopp för folkets krav

De borgerliga partierna och Miljöpartiet lämnade förslag i riksdagen om att lokala folkomröstningar måste hållas om tio procent av de röstberättigade begär det. Regeringen är dock kritisk till förslaget och har arbetat fram en promemoria under namnet *Samråd efter folkiniciativ* där regeringen säger nej till obligatoriska folkomröstningar då tio procent av invånarna väckt ett folkiniciativ och menar att det skulle innebära en avsevärd inskränkning av den kommunala självstyrelsen. Regeringen vill istället att fullmäktige själva ska kunna välja den "samrådsform som är lämpligast för den aktuella frågan" vilket bl a kan innebära möten, hearings, elektroniska rådslag, utställningar, seminarier, telefonväkteri, affischering m.m. Riksdagen väntas ta ställning till en proposition i ärendet under hösten 2004.⁵⁶

5.1 BETYDELSEN AV FOLKINICIATIV

Med anledning av de få folkiniciativ som har resulterat i en folkomröstning är det berättigat att fundera på om reformen haft någon betydelse alls.

Kommundemokratikommittén ger i SOU 2001:48 sin syn på folkiniciativets betydelse:

Folkinitiativet har många gånger lett till en lokalpolitisk debatt, men också till stor besvikelse när ett initiativ avslagits av en eller annan anledning. Omfattningen av såväl debatten som besvikelsen varierar naturligtvis mellan de kommuner där folkiniciativ tagits.

[...]

Även om folkiniciativen stimulerat en lokalpolitisk debatt så har de rimligen inte utgjort en förutsättning för en sådan. Den besvikelse och det missnöje som ett av fullmäktige avslaget folkiniciativ har skapat är dock en direkt följd av 1994 års reform. Folkinitiativet har således varken lett till fler folkomröstningar eller en förbättrad dialog mellan medborgare, men däremot bidragit till att skapa besvikelse och minskad tilltro till det demokratiska systemet. Vi kan instämna både i Demokratiutvecklingskommitténs påstående om att reformen framstår som skendemokratisk och i Konstitutionsutskottets uttalande om att idén har misskrediterats.⁵⁷

Det är således en mycket hård kritik Kommundemokratikommittén riktar mot hur folkiniciativet har behandlats av de folkvalda på lokal nivå. Man pekar också på bristen på direktdemokrati som ett positivt komplement:

Vi har tidigare framhållit vikten av ett kreativt och fungerande samspel mellan deltagardemokratin och den representativa demokratin. Effekterna av folkiniciativet pekar i motsatt riktning.⁵⁸

⁵⁶ KommunAktuellt 2004-02-20: Försenat förslag om folkomröstningar

⁵⁷ SOU (2001:48) s. 412

⁵⁸ ibid s. 412

6. Medborgarförslag

Vid införandet av 1862 års kommunförordning togs besluten i de flesta kommuner av kommunalstämman. I kommunalstämman hade alla röstberättigade rätt att delta i beslut och överläggningar. Denna rätt fortlevde fram till det att 1953 års kommunallag trädde i kraft 1955. Anledningen till att rätten att delta och fatta beslut i kommunalstämman togs bort var att kommunerna hade blivit så pass stora genom de sammanslagningarna som skett. Detta blev ett led i införandet av representativ demokrati i kommunerna där ledamöterna hade fått fullmakt av medborgarna att genomföra de beslut som de fann lämpliga. Ledamöterna fick även en exklusiv rätt till att initiera ärenden i fullmäktige. Den medborgliga initiativrätten togs alltså bort vid detta tillfälle.⁵⁹

I regeringens proposition 2001/02:80 föreslås bland annat ett antal ändringar i kommunallagen. Detta för att landsting och kommuner ska få rätten att införa medborgarförslag. Detta för att det medborgliga deltagandet i politiken ska öka och demokratin ska främjas.⁶⁰

Förhoppning är att rätten till medborgarförslag ska vitalisera fullmäktige och att det ska leda till att det kommer flera besökare till fullmäktiges sammanträden och därför stärka den representativa demokratin. Medborgarförslag ska också förhoppningsvis minska klyftorna mellan politikerna och väljarna då väljarna känner att de har en möjlighet att påverka den lokala politikens utformning och dagordning. Rätten till medborgarförslagen får därför ett stort symboliskt värde.⁶¹

Men redan innan beslutet i riksdagen togs 1 juli, 2002 hade ett antal kommuner och stadsdelsnämnder infört olika former av medborgarförslag, vanligtvis kallas de för medborgarinitiativ och var omgärdade av vissa speciella regler då det inte var tillåtet med medborgarförslag. Bland annat hade Norrmalms stadsdelsnämnd infört medborgarförslag i nämnden redan 1997. Andra exempel är Kalix kommun(2000) och stadsdelsnämnden Majorna (2000) i Göteborg.⁶²

Det finns två vanliga argument mot att medborgarförslag skulle införas. De kan medföra ökad arbetsbörda för förvaltningen och hur förslagen påverkar den representativa demokratin. Den eventuella ökade arbetsbördan för förvaltningen har sin grund i att alla ärenden som ska tas upp i fullmäktige måste beredas. Även om storleken på arbetet beror på vilken typ av förslag det är finns det en oro att medborgarinitiativen ska leda till ökad arbetsbörda för förvaltningen om det inkommer ett stort antal förslag. Alla förslag måste hanteras seriöst utan att det leder till orimliga kostnader. En farhåga som finns är att medborgarförslag skall leda till minskat intresse för partierna och därigenom ska partiernas kontakt med medborgarna minska ännu mer. Därför är det alltså en oro för att den representativa demokratin ska urholkas.⁶³

Efter att riksdagen beslutade om att i kommunallagen införa rätten att tillåta medborgarförslag kan landsting och kommuner nu införa dessa. Detta innebär att den som är folkbokförd i kommunen har tillåtelse att använda sig av denna rättighet. Tidigare hade bara nämnder,

⁵⁹ SOU 2001:48, sida 424 ff.

⁶⁰ Prop. 2001/02:80 s. 1

⁶¹ ibid s. 53

⁶² Internet 3.

⁶³ SOU 2001:48, s. 431ff.

ledamöter, revisorerna (i vissa fall) samt styrelserna i vissa företag haft rätt att väcka ärenden i fullmäktige.⁶⁴

Vad det gäller medborgarförslag är hanteringen ofta baserad på de rekommendationer som Svenska kommunförbundet lagt ut i form av en komplettering av kommunfullmäktiges arbetsordning. Denna komplettering får ofta lokala tillägg om hur ärendena ska hanteras och vad de kan få innehålla. Ofta skrivs det uttryckligen att de ska betraktas och behandlas som motioner men även att de inte får innehålla förslag som har rasistisk eller kränkande innebörd. Men även att förslagen ska kunna utmynna i ett konkret förslag.⁶⁵

De problem som kan uppstå i samband med medborgarförslag införs har tidigare berörts i texten. Till exempel är det ofta vanligt att det kommer många förslag från en och samma person. Ett extremfall är i Jönköping där en person har lämnat in 48 av de totalt 100 medborgarförslagen, men det är inte möjligt att styra hur många förslag en enskild medborgare får lämna in. Andra vanliga problem är då partier och organisationer med extrema åsikter använder rätten till medborgarförslag till att försöka föra fram sin politik.⁶⁶

Ett annat vanligt problem är då de får förslag som inte ligger inom deras beslutsområde, detta kan vara en följd av att medborgarna har dålig kännedom om vem som handlägger vad i den offentliga sektorn men det kan även bero på att någon eller några har ett intresse av att skapa uppmärksamhet kring en fråga.⁶⁷

Farhågan av att en stor mängd medborgarförslag skulle leda till en drastiskt ökad arbetsbörda för förvaltningen har ännu inte besannats, främst beroende på att det inte lämnas in speciellt många förslag. De nämnder som har märkt en ökad arbetsbelastning är främst den tekniska förvaltningen då många av förslagen är av den karaktären att de remitteras dit.⁶⁸

Fram till och med november 2003 hade det beslutats i 126 kommuner att det ska införas medborgarförslag samtidigt hade 68 kommuner sagt nej eller inte tagit upp frågan ännu.⁶⁹

Av de inlämnade förslagen blir cirka tio procent godkända av fullmäktige, 22 procent får avslag och hela 68 procent av förslagen får varken eller svar. Varken eller svar innebär att fullmäktige anser sig ha besvarat förslaget eller att de hänvisar till en specifik nämnd men även att fullmäktige kan hänvisa till ett pågående planeringsarbete. Det finns även fall då de hänvisar till finansiella problem då förslaget inte ryms inom budgeten även om fullmäktige i princip ställt sig bakom det.⁷⁰

I Dalarna har 50 förslag inkommit till landstinget men knappt var tredje av dessa har kommit upp i landstingsfullmäktige. Värmlands landsting har fått in elva förslag och Jämtland fem.⁷¹

⁶⁴ 5 kap. 23 § kommunallagen.

⁶⁵ Internet 3.

⁶⁶ ibid

⁶⁷ ibid

⁶⁸ ibid

⁶⁹ Kommunaktuellt 2003-11-26: 126 har beslutat om medborgarförslag

⁷⁰ Internet 3.

⁷¹ Landstingsvärlden 2004-03-25: Folkligt gensvar i Dalarna

7. Statsvetenskaplig synvinkel

7.1 ARGUMENT FÖR OCH EMOT LOKALA FOLKOMRÖSTNINGAR

Göran Wallin presenterar i sin rapport till Lokaldemokratikommittén *Att inhämta synpunkter från medborgarna* (SOU 1993:72) olika argument för och emot lokala folkomröstningar som kommit fram i undersökning av kommunerna.

Wallin lyfter fram tre teman av de argument för folkomröstning som kommunerna ger uttryck för:

Mest vanligt var argumentet att den tilltänkta folkomröstningsfrågans stora betydelse där exempelvis åsikten fanns att ärendet starkt påverkade kommuninvånarnas nuvarande eller framtida tillvaro eller också ärendets ekonomiska räckvidd.

Ett annat argument gällde folkopinionen. Ett ärende som länge diskuterats av kommuninvånarna ansågs visa på att det fanns ett intresse och kunskap hos invånarna. En del lyfte också fram farhågor om att det fanns skäl att betvivla kommunfullmäktiges representativitet då man uppfattade att folkopinionen i stort hade annan åsikt än fullmäktige.

Tredje argumentet gällde läget i fullmäktige. I en del kommuner ansågs motsättningarna mellan fullmäktiges partier vara hårda och till synes omöjliga att överbrygga medan det i andra kommuner fanns en åsikt om att uppfattningarna inte följde partigränserna.

Vad gäller argumenten mot en lokal folkomröstning har Wallin delat in dessa i formella skäl, lämplighetsskäl samt ingen motivering.

Formella skäl innefattar skäl som att omröstningen anses vara olaglig, att omröstningsförslaget är för sent eller för tidigt väckt, att ärendet anses vara inaktuellt, att ärendet nyligen har avgjorts samt att frågeformuleringen anses orsaka svårigheter.

Lämplighetsskäl innefattar skäl som att folkomröstning är en kostnadsfråga, att den innebär administrativa olägenheter, att sakfrågan anses olämplig eller oviktig att omrösta om, att det finns andra metoder än folkomröstning för att inhämta kunskap om folkopinionens åsikt, att ärendet istället bör tas upp eller redan har behandlats i valrörelse och slutligen att det representativa systemet förutsätter återhållsamhet med folkomröstningar och skall vara allenarådande.

Wallin gör också denna sammanfattning av kommunernas intresse för väckta förslag om folkomröstning:

*”Sammanfattningsvis ger denna genomgång av kommunernas protokoll och andra handlingar ett intryck av en kärv inställning till försöken att flytta fram omröstningsinstitutets positioner. Omdömet grundas såväl på hur avslagen utformats och motiverats som på den inte sällan konstaterade frånvaron av protokollförd argumentering. Huvudförklaringen till detta är inte svår att ange. Förslag till omröstningar utgör som regel en utmaning mot dem som innehar de politiska förtroendeuppdragen. Detta gäller alltifrån utspel som andas en tydlig misstro mot ’etablissemangen’ till mer modesta och nyanserade krav på en ärendehantering som innebär och även uppfattas som en störning av den normala beslutsprocessen. Ytterligare en viktig faktor måste emellertid föras in i bilden: mottagandet har ett samband med varifrån det väckta förslaget kommer”.*⁷²

7.2 FOLKINITIATIV – ÄVEN PÅ NATIONELL NIVÅ?

Författarna Dag Anckar, Lauri Karvonen och Guy-Erik Isaksson, professorer i statskunskap vid Åbo Akademi, skriver i boken *Vägar förbi och igenom partier* om bl a möjligheten till nationellt folkinitiativ. Författarna presenterar sex slutsatser efter sin analys av folkinitiativet.

⁷² SOU (1993:72) s. 42

Författarnas första slutsats är att systemet med rådgivande folkomröstningar är dåligt och bör frångås och folkomröstningar bör vara decisiva, dvs utslagsgivande. Problemet med rådgivande folkomröstningar är att det möjliggör uppkomsten av två folkviljor, som båda kan anses vara demokratiskt legitima. ”Innebörden av detta är att eliten behåller en frihet att tolka utfallet på det sätt den finner lämpligt, en frihet som måste anses demokratiskt legitim”.

Den andra slutsatsen är att då folkinitiativ följs av en folkomröstning som ska vara utslagsgivande på samma sätt som i första slutsatsen. Dock pekar författarna på problem som kan bli resultatet av elitens handlande. ”Eliten kvarhåller nämligen möjligheter till manipulation, som bl a har att göra med med det antal alternativ som föreläggs väljarna till prövning”. Med detta menar författarna att om det finns fler än två alternativ blir folkomröstningens resultat svårtolkat, vilket ger eliten ett större manöverutrymme.

Tredje slutsatsen är att det är viktigt att begränsa antalet initiativ genom kraftig reglering. Författarna menar att ordningen med folkinitiativ förutsätter att flera ärenden kan avgöras samtidigt i en folkomröstning.

Fjärde slutsatsen behandlar hur regleringen kan ske. Författarna tar upp två metoder. Dels bör initiativen ha en enfrågekaraktär och de får inte upprepa initiativ som nyligen framförts och förkastats och dels bör det vara reglerat att det ska finnas ett stort och representativt antal medborgare, såväl i antal som regional spridning, som står bakom initiativet. ”Det skall stödjas, maximiregeln blir i en applikation för svenska förhållanden denna, av 200 000 väljare av vilka minst 10 000 kommer från vart och ett av tio län.”⁷³

Femte slutsatsen är att folkinitiativ i den form som författarna föreslår ”bearbetar på olika sätt graden av responsivitet i det politiska systemet”. Författarna menar att det skapar ett allmänt tryck där partierna om de är försumliga löper en ständig risk att utmanas av omröstningar som de inte kan kontrollera. Initiativen mobiliserar också grupper och utmynnar i debatter.

Det sjätte och sista slutsatsen är att folkinitiativ enligt den form som författarna föreslår borde införas men däremot är det tveksamt med införande av motionsinitiativ. Motionsinitiativ är till många delar jämförbar med folkinitiativ men leder inte till folkomröstning. Denna form tenderar mer att utnyttjas av partierna enligt erfarenheter från bl a Österrike och ”blir ett vapen varmed partierna bekämpar varandra och försöker bearbeta väljararenan”.⁷⁴

7.3 KRITIK

Statsvetaren Mikael Gilljam, Göteborgs universitet, är kritisk till förslaget från Miljöpartiet och de borgerliga partierna om obligatorisk folkomröstning vid folkinitiativ väckt av minst 10 procent av de röstberättigade och ger fem argument till sitt ställningstagande:

Besluten skulle bli mindre representativa eftersom det är lägre valdeltagande i folkomröstningar och att beslut skulle fattas av vad Gilljam kallar för en minoritets- och särintressedemokrati, exempelvis att föräldrar i praktiken skulle bestämma över kommunens dagis och skolor.

Vidare varnar han för färre förnuftiga beslut då ensidiga och partiska kampanjer drivs av grupper och det kan vara svårt att nå ut med objektiv information.

Gilljam menar också att det politiska helhetsansvaret urholkas och också att besvikna minoriteter återigen kan försöka få gehör i en redan beslutad fråga vilket kan leda till att demokratiskt fattade beslut försenas eller förkastas. Gilljams sista argument är att riksdagen närmast ger kommunpolitikerna ett misstroendevotum om förslaget skulle bli verklighet.⁷⁵

⁷³ Anckar, Dag, Karvonen, Lauri & Isaksson, Guy-Erik (2001): *Vägar förbi och igenom partier*. SNS, Stockholm s. 99

⁷⁴ ibid s.117

⁷⁵ DN 2003-11-29

8. Åsikter hos folkvalda

8.1 ÅSIKTER PÅ NATIONELL NIVÅ

Här nedan återges de svar som inkom från riksdagspartierna på vår utsända enkät. Som ett tillägg till enkäten används även i vissa fall litteraturstudier då de i sina svar ibland hänvisat till partispecifika dokument.

Vilken är partiets ståndpunkt gällande folkomröstningar?

Moderaterna: De är i princip positiva till folkomröstningar och direkt demokrati. De vill att frågor som kommer upp till folkomröstningar ska vara av stor vikt för medborgarna och ha två klara alternativ att rösta på.

Kristdemokraterna: De anser att folkomröstningar bör ha klara ja och nej alternativ och ska vara av stor betydelse för medborgarna. Folkomröstningar bör användas restriktivt med hänvisning till att folket har valt representanter för att styra landet.

Centern: Centern är positiva till folkomröstning.

Miljöpartiet: Miljöpartiet intar en positiv ståndpunkt till folkomröstning.

Socialdemokraterna: Socialdemokraterna anser att tvångsmässigt och ensidigt användande av folkomröstningar är problematiskt.

Vilken är partiets ståndpunkt gällande medborgarförslag?

Moderaterna: De vill inte att det ska lagstiftas om medborgarförslag då medborgarna har möjlighet att framföra förslag till kommunledningarna.

Kristdemokraterna: De är positiva till medborgarförslag om det finns regler så att lobbygrupper inte utnyttjar systemet för egen vinning.

Centern: De är positiva till medborgarförslag och vill att det ska finnas klara regler för hur det ska gå till då medborgarna ska engagera sig i frågor kring politiken.

Miljöpartiet: De anser att medborgarförslag är helt i linje med deras politik och intar därför en positiv ställning till medborgarförslag.

Vänsterpartiet: Vänsterpartiet är positiva till att införa olika former av brukarinflytande och vill att medborgarna ska vara mer delaktiga i politiken.⁷⁶

Vilken är partiets ståndpunkt gällande folkinitiativ i kommuner/landsting?

Moderaterna: De är inte positiva till folkinitiativ med hänvisning till att politikerna bör driva den politiken som de gått till val med. De är även rädda för att det ska användas av radikala grupperingar för att få fram deras politiska budskap och mål. Ett annat argument emot är att de

⁷⁶ Internet 10.

anser att kommunerna och landsting får lägga ned mycket resurser på förslag som inte kan leda till något konstruktivt.

Kristdemokraterna: I likhet med deras åsikt om medborgarförslag är de positiva till folkinitiativ.

Centern: Centern vill att fullmäktige ska genomföra en rådgivande folkomröstning ifall tio procent av medborgarna kräver det.

Miljöpartiet: De är positiva till folkinitiativ.

Socialdemokraterna: De anser att det inte går att lämna medborgarna utanför ifall det är flera hundra eller tusentals människor som vill ha folkomröstning men att folkinitiativ är problematiska eftersom det är svårt att formulera två bra svarsalternativ som seriöst speglar verkligheten.

Vänsterpartiet: Vänsterpartiet vill att kommunfullmäktige ska ta upp frågan om folkomröstning ifall 5 procent av medborgarna kräver det. De vill också att om tio procent kräver det så ska folkomröstningen genomföras. Dessa omröstningar ska vara rådgivande.⁷⁷

Anser partiet att det även ska vara möjligt med folkinitiativ till nationell folkomröstning (exempelvis tio procent av landets befolkning)?

Moderaterna: Nej, de har inte väckt några sådana förslag.

Kristdemokraterna: De är positiva till folkinitiativ.

Miljöpartiet: Ja och de anser att det räcker med fem procent av medborgarna i kommunerna för att det ska bli folkomröstning på kommunal nivå.

8.2 ÅSIKTER PÅ LOKAL NIVÅ

Ursprungligen var förhoppningen att göra jämförelser mellan tre kommuner som valt att bifalla folkinitiativ respektive avslagit folkinitiativ samt tre kommuner som infört möjligheten till medborgarförslag respektive valt att ej införa möjligheten till medborgarförslag. Då svarsfrekvensen från kommunerna skiljde avsevärt där det i två kommuner var mycket bra svarsfrekvens där nästan samtliga partier svarade mot andra kommuner som nästan inte resulterade i några svar blir sådan jämförelse svår att genomföra. Dock vill vi redovisa de svar vi fått från kommunerna då vi anser att det kan vara intressant att ta del av dessa.

Kommunerna vi intresserade oss för var följande: Södertälje (ja till folkomröstning om bilbro över Maren), Uddevalla (ja till folkomröstning om bevarande av grönområde), Uppvidinge (ja till folkomröstning om att bli försökskommun för vårdnadsbidrag), Hässleholm (nej till folkomröstning om kulturhus), Sundbyberg (nej till folkomröstning om skattesats), Uppsala (nej till folkomröstning om Musikens hus), Jönköping (ja till medborgarförslag), Karlskoga (ja till medborgarförslag), Oskarshamn (ja till medborgarförslag), Alingsås (nej till medborgarförslag), Partille (nej till medborgarförslag) och Västerås (nej till medborgarförslag).

Vid bristfälliga svar eller då svar ej kom skickades påminnelse till gruppledarna. Svaren finns i sin helhet som bilaga.

⁷⁷ Internet 10.

Hur röstade ni i frågan om folkinitiativ och hur motiverar ni ert ställningstagande i frågan?

De folkvalda som bifallit folkinitiativ för folkomröstning gjorde det för att det var bra för demokratin och för att det varit en omdebatterad fråga under lång tid. Dessutom ville man pröva nya sätt då det fanns splittring inom partierna.

De folkvalda som avlog folkinitiativ hade som skäl att det var otydliga alternativ då det inte gick att formulera bra ja- och nej-alternativ eller då det fanns oenighet om formuleringen (V-Sundbyberg). Dessutom avlog man begäran då det fanns en tydlig majoritet i fullmäktige (S-Uppsala) för ett förslag. Det visade sig att främst Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna, Miljöpartiet och Moderaterna var positiva medan Socialdemokraterna och Vänsterpartiet var negativa (undantag för V-Södertälje).

Hur röstade ni i frågan om medborgarförslag och hur motiverar ni ert ställningstagande i frågan?

De folkvalda som valde att införa möjligheten till medborgarförslag ansåg att det var bra om kommuninvånarna kunde lämna egna förslag och det är bra med medborgarinflytande. Det ger också möjligheter för de medborgare som inte själva är politiskt engagerade.

De folkvalda som valde att inte införa möjligheten till medborgarförslag ansåg att medborgarna kan vända sig till partierna och framföra sina åsikter. Det finns också farhågor om att medborgarförslag skulle kunna missbrukas och utnyttjas av odemokratiska grupper.

Folkpartiet (undantag för Västerås), Kristdemokraterna och Miljöpartiet var positiva medan Moderaterna och SPI var negativa. Inga svar från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Finns det några specifika frågor som ni anser mer lämpliga för lokala folkomröstningar?

Stora frågor som exempelvis kommunindelningar:

(C-Uddevalla, Fp-Södertälje, M-Södertälje, M-Uddevalla, V-Sundbyberg)

Det måste vara om något som engagerar många för att svaren ska vara representativa:

(C-Uppvidinge, V-Jönköping)

Frågor som splittrar partierna kan vara lämpligt att folkomrösta om:

(Kd-Oskarshamn, M-Partille)

Frågor som påverkar kommunen under mycket lång tid kan vara lämpligt att folkomrösta om:

(Kd-Oskarshamn)

Då det råder osäkerhet i viktig samhällsfråga:

(S-Partille)

Frågor av principiell karaktär:

(Fp-Södertälje, Kd-Sundbyberg, Kd-Uppsala)

Frågor om infrastruktursatsningar och stor förändring av område:

(Fp-Västerås, M-Södertälje, Mp-Alingsås, Mp-Södertälje, Mp-Uddevalla, V-Sundbyberg)

De flesta frågor som inte rör myndighetsutövning eller enbart enskilda individer är möjliga att ha folkomröstning om:

(M-Sundbyberg)

Konkreta frågor av karaktären att de går att besvara med ja/nej, som antingen inte är partiskiljande alt. att det finns diskussioner inom partierna:
(S-Sundbyberg, S-Uppsala, V-Jönköping, V-Södertälje)

Några lokala partier var tveksamma eller kunde ej se någon specifik fråga som lämpade sig för lokal folkomröstning: (Några av partierna gav dock, trots tveksamhet, några exempel)
(C-Uddevalla, Fp-Jönköping, Fp-Karlskoga, Fp-Södertälje, Fp-Västerås, KD-Södertälje, M-Partille, M-Uppsala, SPI-Partille, S-Uddevalla)

Anser du/ni att folkomröstning är positivt eller negativt för representativa demokratin?

Positivt:

(C-Uddevalla, C-Uppvidinge, Fp-Södertälje, Fp-Västerås, Kd-Sundbyberg, Kd-Södertälje, Kd-Uppsala, M-Sundbyberg, M-Södertälje, M-Uppsala, Mp-Alingsås, Mp-Södertälje, Mp-Uddevalla, S-Södertälje, V-Sundbyberg, V-Södertälje)

Negativt:

(Fp-Jönköping, Kd-Hässleholm, M-Partille, S-Uddevalla, S-Uppsala, SPI-Partille)

Tveksam:

(Fp-Karlskoga)

Både positivt och negativt:

(Kd-Oskarshamn, M-Uddevalla, S-Sundbyberg)

Oklart- pekar mer på riksplanet:

(Kd-Partille)

Anser du/ni att medborgarförslag är positivt eller negativt för representativa demokratin?

Positivt:

(C-Uddevalla, C-Uppvidinge, Fp-Karlskoga, Fp-Södertälje, Kd-Hässleholm, Kd-Oskarshamn, Kd-Partille, Kd-Södertälje, M-Södertälje, M-Uddevalla, Mp-Alingsås, Mp-Södertälje, Mp-Uddevalla, S-Södertälje, S-Uddevalla, V-Sundbyberg)

Negativt:

(Fp-Jönköping, M-Partille, M-Sundbyberg, M-Uppsala, SPI-Partille, V-Södertälje, V-Uppsala)

Tveksam, vet ej:

(Fp-Västerås, Kd-Sundbyberg, Kd-Uppsala)

Både positivt och negativt:

(S-Sundbyberg, S-Uppsala)

Vilka problem respektive fördelar upplever du/ni finns gällande folkomröstningar?

Medborgarnas intresse ökar för kommunpolitiken och att diskutera frågor:

(Fp-Södertälje, Fp-Västerås, M-Södertälje, Mp-Uddevalla)

Medborgaren får säga sin mening:

(Fp-Västerås, Kd-Södertälje, SPI-Partille, M-Sundbyberg, V-Sundbyberg, V-Södertälje)

Bra sätt att engagera ifall de folkvalda är långt ifrån folket:
(Kd-Sundbyberg)

Möjligheter till breda lösningar och bred förankring:
(S-Södertälje, S-Uppsala, V-Södertälje)

Komplement till den representativa demokratin:
(S-Partille, S-Sundbyberg)

Informering om den aktuella frågan:
(Kd-Hässleholm)

Komplexa frågeställningar (t ex om budget, skatter och ekonomi) / risk för förenkling av frågor:
(C-Uddevalla, Fp-Södertälje, Fp-Västerås, M-Partille, Mp-Södertälje, V-Södertälje)

Alltför lokala frågor / risk för särintressen:
(C-Uppvidinge, Fp-Karlskoga, Kd-Oskarshamn)

Urholkning av de folkvaldas roll / problem för representativa demokratin:
(Fp-Jönköping, M-Partille, S-Sundbyberg)

Folkomröstningar är kostsamt:
(Fp-Västerås, Kd-Oskarshamn, Kd-Sundbyberg, Kd-Södertälje, M-Uddevalla, Mp-Alingsås, Mp-Uddevalla)

Olika åsikter på olika politiska nivåer:
(Kd-Partille)

Problematiken med rågivande folkomröstning / svekdebatt om folkvalda inte följer resultatet:
(Fp-Västerås, S-Uddevalla)

Risk för problem med legitimiteten vid lågt valdeltagande / för många folkomröstningar:
(Fp-Västerås, M-Södertälje, S-Södertälje, V-Södertälje)

Problem om folkomröstningar tillåts bli ett alibi för folkvalda:
(M-Uppsala)

Ansvarsfrågan / vem ska ställas till svars:
(S-Södertälje, V-Södertälje)

Liten stark minoritet kan påverka mer än den tysta minoriteten:
(S-Uppsala)

Folkomröstning kan komma in för sent i processen:
(V-Sundbyberg)

Vet ej:
(Kd-Uppsala)

Vilka problem respektive fördelar upplever du/ni finns gällande medborgarförslag?

Medborgaren kan göra sin röst hörd / vitalisering av demokratin:

(C-Uddevalla, C-Uppvidinge, Fp-Södertälje, Fp-Västerås, Kd-Partille, Kd-Sundbyberg, Kd-Södertälje, M-Uppsala, Mp-Alingsås, Mp-Uddevalla, SPI-Partille, V-Jönköping, V-Uppsala)

Positivt att också unga människor utan rösträtt får komma till tals:

(S-Uddevalla)

Nya frågor kommer upp:

(M-Uppsala, V-Sundbyberg)

Kan missbrukas av enskilda individer eller av grupper:

(C-Uppvidinge, Fp-Södertälje, Kd-Uppsala, Kd-Västerås, M-Partille, M-Uddevalla, Mp-Södertälje, S-Södertälje, V-Jönköping, V-Uppsala)

Representativa demokratin riskerar att urholkas:

(Fp-Jönköping, M-Partille, V-Södertälje)

Förslag läggs direkt till beslutande församling utan beredning / saknar stöd från något parti:

(Kd-Hässleholm, V-Sundbyberg, V-Uppsala)

Kräver mer tid och resurser / risk för detaljfrågor:

(Fp-Karlskoga, Fp-Västerås, Kd-Sundbyberg, Kd-Södertälje, M-Sundbyberg, M-Uppsala, SPI-Partille)

Risk att det är de redan aktiva och välinformerade medborgarna använder sig av möjligheten och därför svårt att veta vad det stora flertalet tycker i frågan:

(S-Uppsala, S-Partille)

Risk för bristande intresse om förslagsställaren får avslag:

(Mp-Uddevalla)

Kostsamma förslag:

(Kd-Partille)

Avslutningsvis vill vi återge några av de kommentarer vi fick om de olika frågorna:

Folkomröstningar är i sig inget självändamål utan snarare ett komplement till den representativa demokratin. Det kan självklart bidra positivt till demokratiutvecklingen men måste alltid användas med ett mått av försiktighet. Och frågeställningen och frågan för omröstningen måste vara av sådan karaktär att medborgarna har en rimlig chans att sätta sig i frågan tillräckligt för att kunna ta ställning.

(S-Södertälje om folkomröstning)

Det kan finnas en risk att den politiska majoriteten i kommunen tvingas ta ansvar för en fråga/beslut som de inte stöder/inte alls ligger i linje med majoritetens politik. Den politiska majoriteten tvingas ofta göra avvägningar, bedömningar, prioriteringar etc i ett långsiktigt och strategiskt perspektiv, medan en opinion som kräver folkomröstning kanske ser mer kortsiktigt på den aktuella frågan. Säger man nej till folkomröstning blir man som förtroendevald betraktad som motståndare till folket, men så enkelt är det inte.

(S-Uppsala om folkomröstning)

Man urholkar de folkvaldas roll. Vi kan inte stå upp för resursstarka grupper med särintressen utan ska i stället stödja det arbete som våra folkvalda gör med den helhetsyn de har på det politiska arbetet. Det finns annars en risk för att utvecklingen stannar upp och den starkes rätt får än större betydelse i vårt samhälle. Med detta följer att jag ur ideologisk synpunkt starkt ifrågasätter den slutsats som borgliga rikspolitiker enats om vad gäller synen på när kommunala folkomröstningar ska genomföras. Tänk om man skulle tillämpa de regler som föreslås för kommuner även på rikssplanet, det tror jag riksdagsledamöterna tycker vore helt orealistiskt.

(Fp-Jönköping om folkomröstning)

I en demokrati utgår all makt ifrån folket, då är det ibland bra att tillfråga folket även i andra sammanhang än de allmänna valen, särskilt i stora frågor som inte kunde förutses före valet eller där partierna lovat en sak före valet, men vill ändra sig.

(M-Sundbyberg om folkomröstning)

Problem med medborgarförslag: Att odemokratiska grupper och personer som är "rättshaverister" får ett forum för att föra fram sina åsikter och ta utrymme. Att många förslag inte hör hemma i fullmäktige utan i uppdragsnämnder och framförallt inom produktion. Fördelar med medborgarförslag: Att medborgare får ett direkt inflytande över besluten i kommunen. Att medborgare som är aktiva får kunskap om hur demokratin och beslutsprocessen sker i kommunen. Att det ökar fokus på demokratifrågor.

(V-Uppsala om medborgarförslag)

Medborgarförslag kan vara ett bidrag till att berika och vitalisera demokratin. Genom möjligheten att väcka frågor till kommunens fullmäktige kan medborgarna få en mer aktiv roll i kommunens utveckling därmed också den demokratiska processen. [...] Även om vi tror att medborgarförslag kan vitalisera demokratin, tror vi inte att den kommer revolutionera den. En utbäddad demokrati kräver ett långsiktigt deltagande och engagemang, därför räcker det inte bara med möjlighet att ställa frågor och lägga förslag i fullmäktige. Det är minst lika viktigt att fokusera på att ge medborgarna kunskap om att man kan delta på detta vis, hur det går till och varför processerna ser ut som de gör.

(S-Södertälje om medborgarförslag)

Fördelen är om medborgarförslagen kan föra in frågor som förtroendevalda inte upptäckt eller definierat. Nackdelen är om exempelvis frågor som egentligen inte avgörs politiskt blir föremål för medborgarförslag.

(M-Uppsala om medborgarförslag)

8.3 ANDRA UNDERSÖKNINGAR

Med anledning av den låga svarsfrekvensen ansåg vi det nödvändigt att komplettera med fler undersökningar som kunde vara intressanta.

I januari 2004 genomförde KommunAktuellt en enkät för att undersöka stödet bland kommunstyrelsernas ordföranden för förslaget från de borgerliga partierna och Miljöpartiet som innebär att folkiniciativ på tio procent av de röstberättigade måste leda till folkomröstning. Av de omkring 200 av 290 kommunstyrelseordförande som svarade ansåg 17 procent att förslaget var bra medan 52 procent föredrog Mona Sahlins förslag som innebär en valfri form av samråd om 10% står bakom ett folkiniciativ samt att folkomröstning kräver såväl tio procent av de röstberättigade som en tredjedel av fullmäktigeledamöterna. Störst stöd, 66 procent, hade dock den nuvarande modellen där det krävs att minst fem procent begär en folkomröstning för att det ska tas upp för behandling.⁷⁸

⁷⁸ KommunAktuellt 2004-01-15: Förslag om folkomröstning får nej från ledande politiker

De 218 kommunstyrelseordföranden kunde i enkäten alltså ge sin syn på riksdagsmajoritetens förslag om ny gräns för folkiniciativet på tio procent och det fanns fem svarsalternativ: mycket bra, bra, varken bra eller dåligt, dåligt och mycket dåligt.

Centerpartiet:

Mycket bra tyckte 0 av 47 kommunstyrelseordföranden (0%), bra 16/47 (34,5%), varken bra eller dåligt 9/47 (19%), dåligt 19/47 (40,5%) och mycket dåligt 3/47 (6%).

Folkpartiet:

Mycket bra tyckte 0 av 4 kommunstyrelseordföranden (0%), bra 0/4 (0%), varken bra eller dåligt 2/4 (50%), dåligt 2/4 (50%) och mycket dåligt 0/4 (0%).

Kristdemokraterna:

Mycket bra tyckte 0 av 5 kommunstyrelseordföranden (0%), bra 4/5 (80%), varken bra eller dåligt 0/5 (0%), dåligt 1/5 (20%) och mycket dåligt 0/5 (0%).

Moderaterna:

Mycket bra tyckte 4 av 37 kommunstyrelseordföranden (11%), bra 4/37 (11%), varken bra eller dåligt 2/37 (5%), dåligt 15/37 (41%) och mycket dåligt 12/37 (32%).

Socialdemokraterna:

Mycket bra tyckte 0 av 119 kommunstyrelseordföranden (0%), bra 6/119 (5%), varken bra eller dåligt 23/119 (19,5%), dåligt 53/119 (44,5%) och mycket dåligt 37/119 (31%).

Övriga:

Nedanstående partier har som synes en kommunstyrelseordförande vardera.

Bergspartiet (Berg): bra 1/1 (100%)

Kommunpartiet vår framtid (Gullspång): dåligt 1/1 (100%)

Kopparpartiet (Åtvidaberg): bra 1/1 (100%)

Miljöpartiet: mycket bra 1/1 (100%)

Nykvarnspartiet (Nykvarn): dåligt 1/1 (100%)

Vänsterpartiet: mycket dåligt 1/1 (100%)

8.4 SKÄLEN TILL ATT FOLKINITIATIV AVSLAGITS

I Kommundemokratikommitténs huvudbetänkande SOU 2001:48 (Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting) presenteras en genomgång av ett antal kommuner och de skäl som angivits när de avslagit folkiniciativet:

- *Frågan har beretts under en lång tid, ibland flera år, vilket har lett fram till att det nu finns en politisk majoritet, eller en politisk kompromiss, om att fatta ett visst beslut. Ibland är beslutet till och med redan fattat.*

- *Ärendet har redan varit föremål för en planprocess, i vilken allmänheten har kunnat ge synpunkter.*

- *Frågan är föremål för förhandling med andra aktörer, och det vore därför ohyckligt att "binda"*

kommunen vid ett alternativ. Det handlar i dessa fall oftast om dragningen av en större väg eller järnväg.

- *Frågan är inte tillräckligt viktig. I dessa fall anknys inte sällan till den proposition som låg till grund för 1977 års kommunallag, i vilken det framhölls att folkomröstningar endast bör genomföras i sällsynta undantagsfall.*

- *Kostnaden för att genomföra en folkomröstning är alltför stor. Detta skäl har ofta kombinerats med skälet att frågan inte är tillräckligt viktig.*
- *Frågan är alltför komplicerad att avgöra genom en folkomröstning. Den går inte att fånga med två enkla svarsalternativ. Frågan kan också ha ett direkt samband med andra frågor.*
- *Frågan är av sådan karaktär att det inte är fullmäktiges sak att fatta beslut i ärendet.*
- *Frågan har diskuterats i den senaste valrörelsen och väljarna hade då möjlighet att väga in sitt ställningstagande när de valde parti i kommunalvalet.*
- *Frågan diskuterades i den senaste valrörelsen, och i princip alla partier deklarerade en gemensam ståndpunkt i frågan och fick tillsammans nästan alla röster i kommunalvalet.*
- *En folkomröstning innebär att den representativa demokratin urholkas. I det följande görs en genomgång av de skäl som angivits för att avslå folkinitiativ. Vissa skäl är av större dignitet än andra, men det finns anledning att överväga hållbarheten hos samtliga angivna skäl.⁷⁹*

8.5 SAMMANFATTNING

Det är tydligt att det finns ett stöd hos partierna på nationell nivå för folkomröstningsinstitutet även om flera partier är noga med att det ska vara stora frågor och med frågor som kan besvaras med ja eller nej. Partierna är också positiva till medborgarförslag även om Centerpartiet och Folkpartiet pekar på behovet av regler för att undvika missbruk.

De flesta partier är positiva till folkinitiativet i kommuner och landsting med undantag för Moderaterna som anser att radikala grupper kan utnyttja möjligheten.

Intressant att notera är att flera partier inte besvarade sista frågan som gällde om partiet anser att folkinitiativ också ska kunna leda till folkomröstning på nationell nivå. En förklaring kan vara att frågan inte varit föremål för debatt i särskilt stor utsträckning. Kristdemokraterna och Miljöpartiet är positiva medan Moderaterna är mer negativa till nationellt folkinitiativ.

På lokal nivå anser många av partierna att de frågor som bäst lämpar sig för folkomröstning är kommundelningsfrågor, stora förändringar för ett område och infrastruktursatsningar. Många partier var dock tveksamma och flera ville inte ange någon specifik fråga.

De flesta partier ansåg att folkomröstningsinstitutet är positivt för representativa demokratin även om det fanns tveksamhet eller mer negativ syn hos Folkpartiet, Kristdemokraterna och Socialdemokraterna. Då det gäller medborgarförslag anser några av partierna att det är positivt för representativa demokratin. Folkpartiet, Moderaterna och Vänsterpartiet anser dock att medborgarförslag är negativt medan Socialdemokraterna och i viss mån Kristdemokraterna är tveksamma.

De problem partierna främst upplever med folkomröstningar är omröstningar om komplexa ekonomiska frågor, att det är kostsamt att hålla folkomröstning och att det urholkar de folkvaldas roll. Det man upplever som positivt med folkomröstning är att medborgarna får säga sin mening och att intresset för kommunpolitiken ökar samt att det möjliggör breda lösningar och bred förankring inför beslut. Vad gäller medborgarförslag så anser man att det är problematiskt med missbruk där enskilda individer lämnar många förslag alternativt att radikala grupper utnyttjar möjligheten. Andra problem är att det kräver ökat arbete och att förslag kan läggas om mindre detaljfrågor. Det partierna ser som positivt är att medborgarna får möjlighet att komma med förslag vilket vitaliserar demokratin samt att nya frågor kommer upp på dagordningen.

⁷⁹ SOU (2001:48) sida 405f.

9. Utblick

Situationen för folkomröstningar i världen varierar ganska mycket beroende på vilket land som studeras. I det ena änden av spektrat återfinns naturligtvis Schweiz som har haft 202 nationella folkomröstningar sedan 1971. Och i den andra änden av spektrat återfinns länder som USA och Nederländerna där det aldrig hållits några nationella folkomröstningar.⁸⁰

Totalt hölls det cirka 800 folkomröstningar i världen under 1900-talet. Ungefär hälften av dessa omröstningar hölls efter 1971. Schweiz undantaget har 150 av de 800 omröstningarna hållits i Europa. De är då vanligast i Italien, Danmark, Frankrike och Irland. Vanligast är att det är regeringen, parlamentet eller presidenten som tar initiativ till att det ska genomföras en folkomröstning. Men i vissa länder kan även folket kräva att en speciell fråga ska tas upp till omröstning. Det är i Schweiz, Italien och vissa Amerikanska delstater som folket kan kräva att folkomröstning ska genomföras. I Spanien och Österrike kan folket ta initiativ till att parlamentet ska behandla en viss fråga. Vanligtvis är folkomröstningar beslutande och ganska ofta även obligatoriska i vissa frågor. Till exempel har Danmark beslutande omröstningar i alla grundlagsändringar.⁸¹

Folkomröstningar blev populära i början av 1900-talet men konkurrerades ut av en allt starkare partipolitisk makt. Det var först under 1960-talet som det kom krav på mer folkomröstningar då folket såg politiken som trög och orörig och samtidigt hade väljarnas tilltro till partierna hade minskat under denna tidpunkt. De ville ha mer medbestämmande i politiken.⁸²

SCHWEIZ: Ingen skrift om folkomröstningar kan kännas komplett utan att Schweiz har nämnts i den. I Schweiz har man sedan 1848 då landet enades och fick en gemensam konstitution haft cirka 450 nationella folkomröstningar. Av dessa 450 var det 202 som skedde efter 1971. 49 av dessa omröstningar var hindrande omröstningar där folket ville hindra en ny lag, det lyckades i 33 av fallen. I likhet med många andra länder har de både obligatoriska och frivilliga folkomröstningar. Obligatoriska omröstningar handlar om ändringar i konstitutionen och viktiga internationella föredrag. Det enda sättet för den federala regeringen att skaffa sig mer makt är genom att göra ändringar i konstitutionen och för att göra dessa ändringar krävs att parlamentets båda kamrar röstar ja till förslaget men till detta kommer en folkomröstning som även den måste rösta ja för att förslaget ska godtas. Frivilliga omröstningar blir det om 50000 medborgare begär det inom 90 dagar när det gäller vanliga lagförslag. 50000 invånare eller 8 kantonen kan även få till stånd en folkomröstning för att hindra en ny lag eller förordning. Av de klassiska torgmötena är det bara tre av de totalt 26 kantonerna som har kvar som den högsta politiska instansen. Men hela 80 procent av kommunerna använder sig fortfarande av torgmötena som högsta instans. I de övriga fallen kombineras ofta representativitet och direkt demokrati men det förekommer även renodlade former. I en undersökning om de som röstar visade det sig att av de 60 procent som har rösträtt är det 30 procent som alltid röstar, 20 procent som aldrig röstar och 50 procent som röstar då och då. Det genomsnittliga röstdeltagandet ligger på cirka 40 procent, efter andra världskriget var deltagandet cirka 60 procent men har sedan dess sjunkit. En orsak till detta anses vara det ökande antalet frågor som de behöver ta ställning till.⁸³

⁸⁰ SOU 1998:85, s. 25

⁸¹ ibid s. 11

⁸² ibid s. 12

⁸³ ibid s. 24ff

AUSTRALIEN: I likhet med Danmark ska folkomröstning hållas i Australien om konstitutionen ska ändras. Detta har hänt 19 gånger, med totalt 44 förändringar i konstitutionen, av dessa 44 försök har endast 8 godkänts i folkomröstningarna. Innan 1977 krävdes det att en majoritet av folket sa ja till ändringen och att en majoritet av delstaterna sade ja till ändringen. Efter 1977 fick även de som bodde i territorierna delta i folkomröstningarna om ändringar i konstitutionen. Naturligtvis kan även andra frågor tas upp till nationell folkomröstning. Men det har bara skett tre gånger under 1900-talet. Frågorna då gällde värnplikt (två gånger under första världskriget) och 1977 gällde frågan national sången.⁸⁴

DANMARK: I Danmark finns det fem fall då det skall hållas en beslutande folkomröstning. Men de kan även hålla rådgivande omröstningar, detta har dock endast hänt en gång (1986). Totalt har det hållits 13 folkomröstningar inklusive den konsultativa omröstningen. De fem fallen då det krävs en bindande folkomröstning är: Då en tredjedel av Folketinget kräver att en fråga ska tas upp till folkomröstning, om de ska ge upp sin självständighet, vissa internationella föredrag, vid förändringar av grundlagen och vid förändring av rösträttsåldern.⁸⁵

NORGE: I Norge har det hållits sex landsomfattande folkomröstningar, trots detta finns det inga bestämmelser i grundlagen om dem. Förslag till lagändring för att införande av ett regelverk om folkomröstningar har kommit upp flera gånger men varje gång har det röstats ned i Stortinget. Detta med hänvisning till att det är de valda representanterna som har fått ansvaret i grundlagen. Trots detta har stortinget som följd av konstitutionell praxis tillstånd att bestämma om det ska hållas en rådgivande folkomröstning.⁸⁶

USA: I USA har det som sagt aldrig hållits några nationella folkomröstningar men i ungefär hälften av delstaterna tilläts folkomröstningar och folkliga initiativ. Det är vanligare i de västra delstaterna med folkomröstningar. Till exempel har det bara i Kalifornien hållits 127 folkomröstningar mellan 1950 och 1992. Folkomröstningarna i USA är ofta uppbackade av en armé med PR konsulter och advokater. Pengarna till att driva dessa omfattande kampanjer kommer till 2/3 från näringslivet. En slutsats som kan dras av detta är att initiativen oftast inte är från folket. Som en följd av det ökande antalet omröstningar i USA har nu domstolarna fått nya uppgifter då de ska införa besluten i lagstiftningen. Men oftast anser domstolen att de inte håller måttet och förkastar omröstnings förslaget.⁸⁷

9.1 REFLEKTION ÖVER DIREKTDEMOKRATIN I SCHWEIZ

Journalisten Björn Jerkert beskriver i *SOU 1998:85: Att rösta med händerna* situationen i Schweiz. Jerkert besökte torgmöten och intervjuade ungdomar, företagare, folkvalda och ansåg att Schweiz lyckades bättre med att få till stånd samtal och debatt innan beslut fattades. Medborgarna har också större kontroll över den politiska dagordningen och är mer delaktiga i politiken. Jerkert medger att direktdemokratien kan verka trög och långsam, men bidrar också till att dämpa ryckigheten och kortsiktigt tänkande samtidigt som lobbyisters arbete försvåras eftersom de ska övertyga medborgarna och inte enbart de folkvalda.

Jerkert menar vidare att folkomröstningarna kan kritiseras då valdeltagandet ibland kan ha låga nivåer på 40 procent och att valdeltagandet skiljer mellan olika grupper i samhället men påpekar samtidigt att det är svårt att med säkerhet säga att demokratisk representativitet är mindre då hälften av väljarna varje år tar ställning till flera frågor än att 85 procent av väljarna röstar på ett

⁸⁴ Internet 1.

⁸⁵ Internet 2.

⁸⁶ Internet 5.

⁸⁷ SOU (1998:85) s. 11ff.

parti vart fjärde år. Jerkert menar också att den schweiziska modellen främst gynnar de medborgare som är kunniga och intresserade i frågorna: ”Olika grupper engagerar sig i olika saker och får där ett visst inflytande genom att ta initiativ, driva kampanjer och rösta flitigt. De som är mest berörda av en fråga har alltså mest att säga till om i den, vilket inte är någon orimlig demokratisk princip”.⁸⁸ Jerkert menar att det därmed öppnar för mer egenmakt och självstyre. Dock pekar han ut andra problem som exempelvis att Schweiz är restriktiva med medborgarskap för invandrare som gör att stora grupper inte har rösträtt.

⁸⁸ SOU (1998:85) s. 72 ff

10. Slutsatser

Regeringsformen är klar i dess utformning att all makt utgår från folket men inom den representativa demokratins ramar. Dock har riksdagen nu gjort vissa avsteg i riktning mot en mer direktdemokratisk inriktning för att medborgarna ska bli mer delaktiga i politiken. Det är numera möjligt för kommuner och landsting att införa medborgarförslag och sedan tidigare har de också fått möjligheten att hålla folkomröstningar.

Både folkomröstning och medborgarförslag är exempel på direktdemokratiska processer som ska ge medborgarna möjligheter att framföra sina åsikter. Dock är det uppenbart att folkomröstning är mer av direktdemokratisk art än medborgarförslag som rimligen kan placeras inom representativa demokratins ramar då de folkvalda har större kontroll över hanteringen och har beslutanderätt i ärendena.

Vi tyckte oss se en trend att främst partierna på nationell nivå var återhållsamma med att ge svar på vissa frågor och då i synnerhet de som handlade om folkomröstning. Kan det möjligen bero på att man känner det kan eventuellt uppfattas som ett omyndigförklarande av medborgarna om man inte intar en positiv hållning till direktdemokratiska metoder. Socialdemokraterna i Uppsala pekade bl a på denna problematik i sitt enkätsvar.

10.1 DELTAGARDEMOKRATISKT PERSPEKTIV

Öyvind Österuds fyra motiveringar i ett deltagardemokratiskt perspektiv är intressant då det knyter an till deltagande som ju är en väsentlig del vid såväl folkomröstning som vid medborgarförslag. Första motiveringen handlar om ett brett och direkt deltagande som påverkar innehållet i besluten. Vid folkomröstning är det ju ett brett och direkt deltagande medan det vid medborgarförslag åtminstone finns möjlighet till direkt deltagande i form av att kunna lämna förslag i fullmäktige.

Andra motiveringen om att det finns ett egenvärde att få delta oavsett resultat låter rimligt då besluten får en djupare förankring vid folkomröstning då medborgarna i stor utsträckning har påverkat kommande beslut och det därför inte på samma sätt blir föremål för kritik som skulle kunna bli resultatet om de folkvalda fattat beslutet, exempelvis beslutet om införande av euron som valuta. Som kontrast till detta finns ju andra beslut som motsäger teorin om egenvärdet i deltagandet som exempelvis folkomröstningen om EU-medlemskap. Trots det tydliga utfallet i omröstningen så har det fortsatt vara en politiskt het fråga som väcker debatt.

Tredje motiveringen handlar om att deltagande medvetandegör och fördjupar insikten om politik och samhället i stort och bidrar till lärande. Flera partier lyfte också fram detta i sina svar på vår enkät när det gällde positiva delar av folkomröstning och medborgarförslag.

Fjärde motiveringen handlar om att demokrati är en form för kommunikation. Medborgarförslag bidrar till ökad kommunikation i synnerhet om förslagsställaren själv får möjlighet att plädera för sitt förslag i fullmäktige. Och vad gäller folkomröstning så bidrar den ofta till debatter i samhället såväl på lokal nivå som på nationell nivå.

10.2 POLYARKISKT PERSPEKTIV

Utifrån Robert A. Dahls polyarkiteori anses en stat ha en god demokratisk process om fem kriterier är uppfyllda.

Första kriteriet är att det ska finnas lika rösträtt. Detta är självklart i folkomröstning där allas röster räknas, men inte lika självklart vad gäller medborgarförslag. Alla röstberättigade har rätt att lämna förslag samt i val rösta fram de personer som beslutar om medborgarförslaget. Men det är inte säkert att ens röst räknas. En röst på en partiföreträdare vars parti inte får tillräckligt stöd i valet för att få mandat i fullmäktige kan upplevas som en bortkastad röst. I en folkomröstning har varje persons valsedel samma betydelse vilket inte är självklart i valet till representativ församling.

Andra kriteriet handlar om ett effektivt deltagande hos medborgarna där medborgarna har samma möjligheter att uttrycka det slutliga beslut de önskar. Vid en folkomröstning har alla röstberättigade medborgare samma möjligheter att uttrycka sin syn, må vara rådgivande men i praktiken ofta närmast beslutande. Vid medborgarförslag har medborgaren möjlighet att ge förslag och genom val ge uttryck för sin syn åtminstone vad gäller de folkvalda som ska besluta om förslaget.

Tredje kriteriet tar upp att medborgarna ska ha kontroll över dagordningen. Vid folkinitiativ har man teoretiskt möjlighet att få upp frågor på dagordningen. Vid medborgarförslag är det tydligt att det erbjuder möjligheter att få upp egna frågor på dagordningen.

Fjärde kriteriet handlar om upplyst förståelse vilket innebär att medborgarna ska ha samma möjligheter att upptäcka och begrunda det val som bäst stämmer överens med ens egna intressen. Folkomröstning är positivt då det såväl på lokal som på nationell nivå förs en debatt i aktuell fråga och medborgarna och partier engageras genom information. Det är således ett stort ansvar såväl för partier som för media. Vad gäller medborgarförslag är det upplyst förståelse såtillvida att medborgaren uppmuntras till att upptäcka och begrunda frågor man vill lyfta upp för behandling av de folkvalda. Dessutom kan man här också prata om en ökad upplyst förståelse hos folkvalda då de kan bli upplysta om frågor som de inte själva upptäckt, som exempelvis Moderaterna i Uppsala tog upp i sitt enkätsvar.

Det femte och sista kriteriet handlar om ett allomfattande medborgarskap vilket innebär att alla som är myndiga betraktas som medborgare. Det är intressant att se att medborgarförslag har öppnat möjligheter för ej myndiga personer att komma med förslag och därmed påverka dagordningen trots att de inte är röstberättigade i val. Folkomröstning är ju, liksom val, för de röstberättigade medborgarna.

10.3 FRÅGESTÄLLNINGARNA

Så till en diskussion kring de frågor vi ställde i inledningen av uppsatsen:

- Vad tycker partierna på nationell och lokal nivå om folkomröstningar och medborgarförslag?

Det finns ett tydligt stöd för folkomröstningar bland partierna på nationell nivå. De vill generellt att frågorna ska vara av stor vikt och helst ska kunna besvaras med ett ja eller nej.

Kristdemokraterna vill att folkomröstningar ska användas restriktivt och med hänvisning till att det är de valda representanterna som ska styra. Socialdemokraterna anser att ett tvångsmässigt och ensidigt användande av folkomröstningar är problematiskt. Centern och Miljöpartiet var de som var mest positiva till folkomröstningar.

På den lokala nivån var de flesta partierna positivt inställda till folkomröstningar även om Folkpartiet, Kristdemokraterna och Socialdemokraterna intog en mer reserverad hållning till folkomröstningsinstitutet. De frågor som anses lämpliga att hålla folkomröstning om är till exempel kommundelningar och infrastruktursatsningar medan det inte ansågs bra att hålla omröstningar om komplexa ekonomiska frågor. Andra negativa åsikter kring folkomröstningsinstitutet är att det anses urholka den representativa demokratin men även att de

är kostsamma att hålla. På den positiva sidan är att det upplevs som att besluten är bättre förankrade hos medborgarna och att intresset för kommunpolitiken ökar.

Vad gäller medborgarförslag fanns det blockmässigt ingen enighet. Moderaterna vill ej lagstifta medan Kristdemokraterna är positiva om det inte missbrukas av lobbyister. Miljöpartiet och Vänsterpartiet var positiva liksom Centerpartiet. Folkpartiet och Socialdemokraterna hade inte svarat.

- Varför har så få folkinitiativ resulterat i folkomröstning i kommunerna medan medborgarförslag har fått stor spridning?

Det är uppenbart att medborgarförslag är mer inom representativa demokratins ramar och därmed under de folkvaldas kontroll. Det kan mycket väl vara förklaringen till att medborgarförslag har införts i så många kommuner medan folkinitiativet saknar liknande stöd. Trots att medborgarförslag orsakar en ökad arbetsbelastning för folkvalda och tjänstemän så är medan folkomröstning kräver mer arbete av medborgarna så är det uppenbart att medborgarförslag är något de folkvalda har kontroll över medan man saknar det vid folkomröstning. Nuvarande riksdagsmajoritets förslag om att tio procent av de röstberättigade i folkinitiativ ska kunna tvinga fram folkomröstning har också visat sig sakna något större stöd hos de folkvalda. Konflikten mellan folkvalda i riksdagen och folkvalda på lokal nivå om folkinitiativ är intressant.

- Bör folkinitiativ, folkomröstning och medborgarförslag ses som en möjlighet som kompletterar den representativa demokratin eller bör det ses som något av ett hot mot den representativa demokratin?

Medborgarförslag kompletterar representativa demokratin med inslag av direktdemokrati och fullmäktige behåller beslutanderätten. Bortsett från eventuellt ökat administrativt arbete för kommunerna beroende på antalet lämnade förslag torde det inte innebära något hot mot den representativa demokratin. Snarare borde det stärka den representativa demokratin då de folkvalda blir uppmärksammade på sådana frågor de kan ha missat.

Folkomröstning via folkinitiativ verkar onekligen upplevas som ett hot av folkvalda på lokal nivå medan folkvalda på nationell nivå vill se ökat inslag av densamma. Fullmäktige har ju hittills haft vad som kan liknas vid veto gällande beslut om folkomröstning efter folkinitiativ. Det förslag som riksdagsmajoriteten har om tio procent vid folkinitiativ ska tvinga fram en folkomröstning bör nog inte ses som ett hot mot den representativa demokratin. Tio procent av de röstberättigade medborgarna kräver mycket arbete för folkinitiativet och under tio år har mindre än 100 folkinitiativ ägt rum med gränsen på fem procent. Rådande situation är i längden inte heller hållbar då de folkvalda på lokal nivå avslagit de flesta folkinitiativ vilket på sitt sätt riskerar att försvaga förtroendet för representativa demokratin.

10.4 AVSLUTANDE DISKUSSION

Det är uppenbart att rådande situation vad gäller folkinitiativ i längden inte är hållbar. Då folkinitiativen som många medborgare har arbetat med under en längre tid inte vinner bifall i fullmäktige och därmed inte resulterar i folkomröstning måste det rimligen öka misstron mot de folkvalda och den representativa demokratin. Medborgarförslag har dock tagits emot mer positivt av de folkvalda även om det finns en oro för ökad arbetsbelastning och att radikala grupper ska utnyttja möjligheten för att få uppmärksamhet. Medborgaren har därmed fått ökad förslagsrätt men ej beslutanderätt.

På något sätt bör folkinitiativet förändras. Det är inte rimligt att ha kvar nuvarande regler om folkinitiativ om stöd hos fem procent av de röstberättigade. Medborgare har ju teoretiskt möjligheten att föreslå lokal folkomröstning i ett medborgarförslag utan att ha samlat in namnunderskrifter för frågan. Tio procents stöd hos medborgarna för tvingande folkomröstning är i det perspektivet mer logiskt. Nuvarande regler om fem procent stöd har ju trots allt inte resulterat i så många folkinitiativ och tio procent stöd för folkinitiativ som de borgerliga partierna och Miljöpartiet föreslår i riksdagen skulle i än högre utsträckning kräva stora och omdebatterade frågor.

Folkomröstningsinstitutet kan säkert användas i större utsträckning än idag på såväl nationell som lokal nivå utan att påverka valdeltagandet alltför mycket. Dessutom är frågan om rådgivande respektive beslutande folkomröstning intressant. Vid de senaste nationella folkomröstningarna har de folkvalda i förväg deklarerat att de tänker följa folkomröstningens resultat och därmed i praktiken gjort den till beslutande folkomröstning.

Ofta framförs ju åsikten att folkomröstning urholkar den representativa demokratin då det exempelvis leder till ett lägre valdeltagande. Situationen i bl a Schweiz kan ge stöd för den åsikten samtidigt som information från Sverige visar på fortsatt högt valdeltagande. Om man ser man på utvecklingen för valdeltagandet i folkomröstningarna från 1922 och framåt ser man en stadig ökning i valdeltagandet. Det torde innebära att det finns utrymme för fler nationella folkomröstningar framöver. Funderingen som journalisten Björn Jerkert belyser gällande det låga valdeltagandet i Schweiz är intressant och leder till eftertanke. Är det självklart att det är sämre demokratisk representativitet då mindre än hälften av väljarna årligen tar ställning i flera frågor än att 85 procent av befolkningen röstar på ett parti vart fjärde år?

11. Referenser

Litteratur

Anckar, Dag, Karvonen, Lauri & Isaksson, Guy-Erik (2001): *Vägar förbi och igenom partier*. SNS, Stockholm

Dahl, Robert A. (1989): *Demokratin och dess antagonister*. Ordfront, Stockholm.

Gilljam, Mikael (2000): *Folkomröstningar är blott en vacker tanke*. Folkomröstning – en lokal fråga?, s. 35-39. DMI Skrift nr.2 2000, Demokratiinstitutet, Sundsvall

Hague, Rod, Harrop, Martin & Breslin, Shaun (2000): *Styrelseskick och politik*. Nya Doxa, Nora

Hedlund, Maria (2002): *Demokrati för politiker*. Mediatryck, Lund

Held, David (1997): *Demokratimodeller – från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Bokförlaget Daidalos, Göteborg

Holmberg, Erik & Stjernquist, Nils (2003): *Vår författning*. Norstedts Juridik, Stockholm

Johansson, Hilding (1996): *All offentlig makt utgår från folket*. Liber, Stockholm

Wallin, Gunnar (1966): *Folkomröstningsinstitutet*. Samhälle och riksdag II, s. 261-351. Almqvist & Wiksells, Uppsala.

Österud, Öyvind (1997): *Statsvetenskap – introduktion i politisk analys*. Universitetsförlaget, Stockholm

Offentligt tryck

Proposition (2001/02:80): *Demokrati för det nya seklet*. Regeringen, Stockholm.

SOU (1993:72): *Att inhämta synpunkter från medborgarna. Det kommunala omröstningsinstitutet i tillämpning*. SOU 1993.72

SOU (1998:85): *Att rösta med händerna – Om stormöten, folkomröstningar och direktdemokrati i Schweiz*. Statens offentliga utredningar, Stockholm

SOU (1999:117): *IT i demokratins tjänst*. Statens offentliga utredningar, Stockholm

SOU (2000:1): *En ut hållig demokrati*. Statens offentliga utredningar, Stockholm

SOU (2001:48): *Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting*. Statens offentliga utredningar, Stockholm

Sveriges lagar 2003

Tidningar

Dagens Nyheter 2003-11-29: *Ett slag i ansiktet på kommunpolitikerna*

KommunAktuellt 2003-04-30: *Tvärstopp för folkets krav*

KommunAktuellt 2003-11-26: *126 har beslutat om medborgarförslag*

KommunAktuellt 2004-01-15: *Förslag om folkomröstning får nej från ledande politiker*

KommunAktuellt 2004-02-20: *Försenat förslag om folkomröstningar*

Landstingsvärlden 2004-03-25: *Folkligt gensvar i Dalarna*

Internetkällor

Internet 1: Australiens parlament: Folkomröstningar

Hämtad 2004-05-08

<http://www.aph.gov.au/library/elect/referend/rintrod.htm>

Internet 2: Danmarks folketing: Folkomröstningar

Hämtad 2004-05-08

<http://folketinget.dk/BAGGRUND/00000047/00232629.htm>

Internet 3: Demokratitorget: Vardagens konkreta politik

Hämtad 2004-04-14

http://www.demokratitorget.gov.se/dynamaster/file_archive/040415/a351c4281e4549c8a40b7ee9adf204d2/Vardagens%20konkreta%20politik.pdf

Internet 4: Kungliga biblioteket

Hämtad 2004-04-25

<http://www.kb.se/Af/Folkomrostningar/Folkomrostning.htm>

Internet 5: Norges storting: Folkomröstningar

Hämtad 2004-05-08

http://www.stortinget.no/om_stortinget/forfatningen/folkeavstemninger.html

Internet 6: Regeringen: Kommunala folkomröstningar

Hämtad: 2004-04-20

<http://www.regeringen.se/sb/d/2467/a/13455>

Internet 7: Regeringen: Genomförda nationella folkomröstningen

Hämtad 2004-04-21

<http://www.regeringen.se/sb/d/2467/a/13454>

Internet 8: Riksdagen: Folkomröstning

Hämtad 2004-04-20

http://www.riksdagen.se/faktabl/f14_folkomrostning.asp

Internet 9: SCB: Folkomröstningar och valresultat

Hämtad 2004-05-02

http://www.scb.se/templates/tableOrChart____65890.asp

Internet 10: Vänsterpartiet: Program för lokalt folkstyre

Hämtad 2004-05-18

[http://www.vansterpartiet.se/cs-](http://www.vansterpartiet.se/cs-media/pub_material/uploads/000003480/lokalt%20folkstyre,%20progr.pdf)

[media/pub_material/uploads/000003480/lokalt%20folkstyre,%20progr.pdf](http://www.vansterpartiet.se/cs-media/pub_material/uploads/000003480/lokalt%20folkstyre,%20progr.pdf)

Internet 11: Demokratitorget

Hämtad 2004-04-14

<http://www.demokratitorget.gov.se>

Internet 12: Kommunförbundet: Kommungruppsindelning

Hämtad 2004-05-10

<http://www.lf.svekom.se/artikel.asp?A=1646&C=1060>

Bilagor

BILAGA 1

ENKÄTER

FRÅGOR TILL GRUPPLEDARNA

- Hur röstade ni i frågan om att införa medborgarförslag/folkinitiativ och hur motiverar ni ert ställningstagande i frågan?
- Finns det några specifika frågor som ni anser mer lämpliga för lokala folkomröstningar?
- Anser du/ni att folkomröstning är positivt eller negativt för representativa demokratin?
- Anser du/ni att medborgarförslag är positivt eller negativt för representativa demokratin?
- Vilka problem respektive fördelar upplever du/ni finns gällande folkomröstningar?
- Vilka problem respektive fördelar upplever du/ni finns gällande medborgarförslag?

FRÅGOR TILL PARTIERNÄ (nationellt)

- Vilken är partiets åsikt folkomröstningar?
- Vilken är partiets åsikt gällande medborgarförslag?
- Vilken är partiets åsikt gällande folkinitiativ i kommuner/landsting?
- Anser partiet att det även ska vara möjlighet med nationellt folkinitiativ till folkomröstning (exempelvis 10% av landets befolkning skrivit under krav på folkomröstning)?

BILAGA 2

UTVALDA KOMMUNER TILL VILKA ENKÄT SKICKADES

JA TILL MEDBORGARFÖRSLAG

- Jönköping
- Oskarshamn
- Karlskoga

NEJ TILL MEDBORGARFÖRSLAG

- Alingsås
- Partille
- Västerås

JA TILL FOLKINITIATIV

- Södertälje
- Uddevalla
- Uppvidinge

NEJ TILL FOLKINITIATIV

- Hässleholm
- Sundbyberg
- Uppsala

BILAGA 3

Hur röstade ni i frågan om folkinitiativ och hur motiverar ni ert ställningstagande i frågan?

C-Uddevalla: Centerpartiet röstade för folkomröstningen i KF. Detta skedde dock efter viss tvekan. Dessutom ställdes två alternativ mot varandra i folkomröstningen, och inget av dessa alternativ förspåskades av centerpartiet. Det ena alternativet var en total exploatering av Skeppsvikenområdet medan det andra alternativet inte accepterade någon bebyggelse överhuvudtaget. Centerpartiet stod för ett alternativ som stod för en begränsad bebyggelse - men detta alternativ kom som sagt inte med i folkomröstningen.

C-Uppvidinge: Ja, vi var positiva till att genomdriva en folkomröstning, det var faktiskt så att det var C som drev frågan hårdast i kommunen. Vi tycker det är bra för demokratin om folkinitiativ kan leda till att det blir en folkomröstning i en viss fråga.

Fp-Södertälje: Folkpartiet ställde sig bakom en folkomröstning om en bilbro över Maren, eftersom det dels under lång tid varit en het och omdebatterad fråga bland många kommuninvånare, dels hade samlats in tillräcklig många namnunderskrifter för att motivera fullmäktige att ta upp frågan och föreslå en omröstning.

Kd-Hässleholm: Vi röstade JA.

Kd-Sundbyberg: vi röstade ja till en folkomröstning. För oss var det en principiell fråga om resurser ska gå till kärnverksamhet eller till allt möjligt.

Kd-Södertälje: Ja, brukare får vara med och tycka.

M-Sundbyberg: Vi röstade för att göra ett försök med folkinitiativ med motiveringen att det är värt att pröva olika vägar att stärka den lokala demokratin.

M-Södertälje: Vi röstade ja. Motivet var att det var en viktig fråga för södertäljeborna. En fråga som diskuterats i ca 10 år och nu var det läge att sätta ner foten. Vi var också det parti som drog igång insamlingen av namn för att få tillstånd denna folkomröstning.

M-Uppsala: Vi röstade för. Det gjorde vi av skäl som framgår längre ned, dvs. när partierna är så internt splittrade och opinionen så kraftig finns det skäl för de förtroendevalda att "vända sig till folket" för att få gehör för den linje man avser driva.

M-Uddevalla: partiet var splittrat och var och en i KF-gruppen röstade efter sitt ställningstagande

Mp-Södertälje: jag röstade ja

S-Sundbyberg: Vi röstade emot förslaget om folkomröstning eftersom det inte gick att formulera en entydig ja eller nej fråga.

S-Uppsala: När frågan om folkomröstning ang Konsert och kongresshus var uppe i fullmäktige den 14 april 04 röstade jag nej. Det finns ett klar majoritet i fullmäktige för byggandet. Socialdemokraterna gick till val 2002 bl a på att vi ville bygga ett konsert och kongresshus i kv Gerd och att det vinnande förslaget i arkitekttävlingen skulle byggas. Det var väl känt i kommunen var vi stod som parti. Redan året innan hade fullmäktige avslagit ett förslag i en motion från miljöpartiet om folkomröstning. Folkomröstning kan tillämpas när det finns en stor osäkerhet i en fråga eller den är av principiell karaktär. Så var det inte i detta fall.

V-Sundbyberg: Folkinitiativ gällde vår skatteköjning 2001. Där drev främst fp frågan. Vi röstade emot med motivet att skattesatsen inte enbart kan vara fråga får folkomröstning. Den måste ställas mot kommunens verksamhet. Tex. Kan du tänka dig höja skatten för att satsa/inte behöva spara på skola och äldre? Eftersom vi inte kunde komma överens om en sådan formulering och då skattesatsen måste beslutas innan november månads utgång röstade vi emot.

V-Södertälje: För en folkomröstning inklusive rätt för skolundommar från 16 år att delta.

Hur röstade ni i frågan om medborgarförslag och hur motiverar ni ert ställningstagande i frågan?

Fp-Jönköping: Folkpartiet var för när denna fråga kom upp. Vi gjorde inte tillräcklig analys utan såg det enbart som ett sätt att ge kommuninvånarna bättre möjlighet att lägga förslag.

Fp-Karlskoga: Vi har lagt förslaget i fullmäktige och i dag finns det möjligheter för kommuninvånarna att lämna medborgarförslag

Fp-Västerås: Folkpartiet i Västerås har inte haft något med medborgarförslag i kommunen att göra förutom att det var en motion av miljöpartiet i Västerås som behandlades under denna vår i Västerås kommunfullmäktige. I det ärendet röstade vi för avslag på motionen. Vårt motiv var att det finns ett direkt, folkvalt kommunfullmäktige av västeråsarna och för att behålla kraften i kommunfullmäktiges roll som representativ institution och mandat så skulle medborgarförslag kunna urholka fullmäktiges roll som initiativtagare i politiska frågor.

En annan aspekt var de lärdomar vi fått ta del av från andra svenska kommuner där medborgarförslagen har utnyttjats på ett negativt sätt, inte minst av extrema partier som de främlingsfientliga krafterna.

Ett medborgarförslag kräver också att det finns en administrativ apparat med handläggare som kan hantera alla inkomna förslag och detta är ur ett ekonomiskt perspektiv en dyrare lösning, men detta argument var inte vårt främsta motiv till att säga nej, utan de två första motiven.

Kd-Oskarshamn: Från kristdemokraternas sida så var vi positiva till att införa medborgarförslag i vår kommun. Som folkvald politiker har vi en skyldighet att lyssna och företräda medborgarna. Att ge en möjlighet till att lägga medborgarförslag är en del i det förhållningssättet. En annan del som vi har är allmänhetsfrågestund i början av varje kommunfullmäktige. Vi ser medborgarförslaget som en fortsättning på allmänhetens frågestund.

Kd-Partille: Bra med medborgarinflytande. Men det finns argument emot. Som att politiker är valda för att besluta. Frågor kostar. Den frågande kanske inte vet det som man borde veta för att kunna ställa rätta frågor osv. Medborgarna kan alltid nå oss politiker lokalt om man vill ta upp en fråga. Ju längre bort från medborgarna man flyttar besluten ju sämre fungerar demokratin.

Kd-Sundbyberg: Vi röstade ja i frågan om medborgarförslag. Vi ansåg att det var värt att pröva, att varje försök att vitalisera demokratin är bra.

M-Partille: Vi röstade avslag som också blev beslutet i fullmäktige. Vi har representativ demokrati och ska ha en dialog med våra kommunmedborgare och väljare och på så sätt bilda oss en uppfattning om vad de vill. Ett medborgarförslag kan i princip vem som helst som är skriven i kommunen lägga i fullmäktige som sedan ska behandlas och utredas på samma sätt som en motion. Detta är helt fel och kan givetvis missbrukas och även utnyttjas av odemokratiska grupper i samhället.

Mp-Alingsås: Miljöpartiet röstade för medborgarförslag med motiveringen: att fler kommuninvånare får möjlighet att delta i viktiga spörsmål som berör våra kommuninvånare. Ger utökad demokrati även för de som inte är politiskt engagerade.

SPI-Partille: Vi röstade nej till medborgarförslag. Medborgare kan vända sig till de etablerade partierna och framföra sina åsikter. Enskilda medborgarförslag kan bli betungande, då det skulle bli många ärenden som skulle behöva beredas av tjänstemän och remisser till de olika nämnderna skulle öka på deras arbete.

Kommunen skall spara pengar och detta är ej rätta sättet.

Finns det några specifika frågor som ni anser mer lämpliga för lokala folkomröstningar?

C-Uddevalla: Nej. Det bör gälla "stora" frågor som t ex kommunindelningar

C-Uppvidinge: Frågorna bör ju vara av den karaktären att kommunen kan bestämma, att det rör många medborgare och att det går att svara enkelt ja eller nej. Samtidigt måste det ju vara nåt som engagerar många för att svaren ska vara representativa.

Fp-Jönköping: Vi är mycket tveksamma till lokala folkomröstningar. Har man ett system med representativ demokrati så är det de folkvalda som ska fatta beslut och ställas till svars för detta på valdagen.

Fp-Karlskoga: Kan ej svara på! Det beror på vilka frågor som kommer upp.

Fp-Södertälje: Nej, egentligen inte, men det bör helst vara större och mer principiella frågor. Den aktuella frågan om kommunindelning är utmärkt att folkomrösta om, gärna i hela Södertälje.

Fp-Västerås: Frågor som är lämpliga för kommunala folkomröstningar – kan inte direkt hänvisa till något konkret fall idag eftersom det inte finns något aktuellt ämne. Men ett ex. som jag tror skulle intressera västeråsarna är om vi ska ha en flygplats eller inte, hur området runt Björnön ska se ut och med hänsyn till trädavverkningar etc. Båda dessa frågor är politiskt svåra och många vill säga vad de tycker, men det vara bara tanker på frågor som skulle kunna aktualiseras.

Kd-Hässleholm: Övergripande frågor.

Kd-Oskarshamn: Utan att peka ut någon fråga som är mera lämplig än någon annan så anser jag att det är frågor som skär genom partierna. Även frågor som påverkar kommunen under mycket lång tid framöver skulle kunna bli föremål för folkomröstning.

Kd-Partille: En politisk bedömning. Ofta utgår (lokala) partier från om frågan kan gynna det egna partiet.

Kd-Sundbyberg: Frågor av principiell karaktär.

Kd-Södertälje: Det beror på

Kd-Uppsala: Ja frågor som är av lokal och partiskiljande art och som inte blivit klart belysta i valrörelsen

M-Partille: Kan ej komma på någon specifik fråga men om politikerna vill ha råd i en fråga som man inte kan lösa på annat sätt.

M-Sundbyberg: Nej, de flesta frågor som inte rör myndighetsutövning eller enbart enskilda individer går att folkomrösta om.

M-Södertälje: Jag tror att det ska vara en viss försiktighet i vilka frågor som ska folkomröstas om. Inte "små" frågor typ - Ska det stå kvar ett träd i stadsparken? Frågor av större allmänt intresse typ bro eller som nu är aktuellt kommunindelning är lämpliga.

M-Uddevalla: Jag tycker kanske att man skall undvika lokala folkomröstningar. Man har ju valt representanter som befolkningsföreträdare. Stora övergripande frågor kanske kan vara motiverat att folkomrösta om, t ex om man skall dela kommunen i två delar etc.

M-Uppsala: Det är svårt att singla ut konkreta frågor som är särskilt lämpliga. Allmänt kan sägas att folkomröstningsintitutet måste användas som stöd, varken som ersättning eller alibi, för den representativa demokratin. Ytterst vilar ansvaret på kommunfullmäktige, eftersom fullmäktige är tillsatta av väljarna och måste svara inför samma väljare i nästa val.

Mp-Alingsås: Vi hade under mandatperioden 1994 –96 folkomröstning om Alingsås gamla bryggeri, som gällde rivning eller bevarande. En sådan fråga anser vi lämplig för folkomröstning. OBS! Vid beslutet om folkomröstning i fullmäktige begärde socialdemokraterna att få med en protokollsanteckning enligt följande: ”om valdeltagandet understiger 50% skall ingen hänsyn tas till omröstningens resultat”. Det var 48% som deltog i folkomröstningen. Vi anser att i frågor som berör de flesta kommuninvånare och som har stor betydelse för kommunens framtid kan folkomröstningar vara ett bra instrument.

Mp-Södertälje: Ekonomiska frågor är svåra, däremot de frågor som vi har haft uppe i Södertälje, byggande av bro och kommunindelning, är väl lämpade.

Mp-Uddevalla: Hur vi ska använda vår mark är bra exempel

S-Sundbyberg: Frågor av karaktären att du kan svara ja eller nej och som inte är partiskiljande, och/eller har olika åsikter om inom partierna. Annars kan du avgöra frågan genom din röst i allmänna val.

S-Södertälje: Varje fråga måste avgöras separat och det är svårt att ha en generell linje. Varje beslut om folkomröstning måste beredas och konsekvensbeskrivas ur ett större perspektiv, därför kan man inte generellt säga att en viss typ av frågor skulle vara särskilt lämpade för folkomröstning. Södertälje kommun hade en folkomröstning senast hösten 2003, då gällde frågan huruvida kommunen skulle bygga en bro över Maren.

S-Uddevalla: Nej

S-Uppsala: Frågor där man kan ställa en tydlig fråga som kan besvaras med ja eller nej. Alltför komplicerade och komplexa frågor lämpar sig inte.

SPI-Partille: Nej.

V-Sundbyberg: Kommunindelning/kommunsammanslagning, Bebyggelse/markanvändning.

V-Södertälje: Konkreta frågor där tydliga alternativ och konsekvenser, ekonomiska och sakfrågemässiga är tydliga och där åsikterna tydligt skär genom partierna. Om inte så är risken stor att en majoritet röstar för allehanda "bra" förslag, men sedan röstar nej till finansiering av desamma i form av höjd skatt.

Anser du/ni att folkomröstning är positivt eller negativt för representativa demokratin?

C-Uddevalla: Det är ett positivt inslag - men bör användas sparsamt.

C-Uppvidinge: Till största delen bra, men som svaret på förra frågan - det måste vara många som tycker - annars är det ju inte bra.

Fp-Jönköping: Negativt

Fp-Karlskoga: Jag är personligen inte emot folkomröstningar. Politiker rollen är att just att representera medborgarna och det får inte bli så att det blir folkomröstningar i "cykelställs" frågor.

Fp-Södertälje: Positivt.

Fp-Västerås: principiellt är det ett positivt komplement till de befintliga instrument som idag finns i vår demokrati.

Kd-Hässleholm: Negativt.

Kd-Oskarshamn: Det kan bli både positivt eller negativt. Vi har ett samhällssystem med representativ demokrati vilket innebär att den röstberättigade befolkningen har röstat fram personer som ska företräda dem i olika frågor. I och med det så har befolkningen lämnat över ansvaret till de folkvalda politikerna att fatta beslut. Men politikerna har ett ansvar mot medborgarna, att lyssna och hämta in synpunkter från invånarna. Det finns frågor då folkomröstning är ett bra verktyg inför beslutsfattandet.

Kd-Partille: Vi borde gå före på riksplanet. Där finns de viktiga frågorna att folkomrösta om. T.ex. förslag om att begränsa riksdagens och svenska folkets makt genom överföring av beslutsrätt till EU genom en EU-grundlag borde vara en självklar fråga att folkomrösta om.

Kd-Sundbyberg: Positiv.

Kd-Södertälje: Positiv

Kd-Uppsala: Det är bra men skall användas med viss måtta

M-Sundbyberg: Positivt för demokratin.

M-Södertälje: Jag tror att folkomröstning är positivt för den representativa demokratin om frågorna hålls på en viss nivå, se ovan. Frågan måste engagera en stor grupp människor för att få ett hyfsat valdeltagande

M-Partille: Det är negativt för den representativa demokratin men kan vara befogad i vissa sällsynta fall.

M-Uddevalla: Kan vara positiv men det blir alltför ofta aktionsgrupper som tar över

M-Uppsala: Det beror på hur folkomröstningsinstitutet används. Rätt nyttjat kan det stärka fullmäktiges representativa roll.

Mp-Alingsås: Vi anser att folkomröstningar är positivt för den representativa demokratin, även om det innebär ökade kostnader och mer administration.

Mp-Södertälje: positivt

Mp-Uddevalla: Positivt, det är ett bra komplement, där man är kan agera fritt från sin övriga partiövertygelse

S-Sundbyberg: Positivt som komplement (se ovan) negativt som opponent mot det folket valde genom de allmänna valen.

S-Södertälje: Folkomröstningar är i sig inget självändamål utan snarare ett komplement till den representativa demokratin. Det kan självklart bidra positivt till demokratiutvecklingen men måste alltid användas med ett mått av försiktighet. Och frågeställningen och frågan för omröstningen måste vara av sådan karaktär att medborgarna har en rimlig chans att sätta sig i frågan tillräckligt för att kunna ta ställning.

S-Uddevalla: Det påverkar inte den representativa demokratis roll varken negativt eller positivt. Däremot hindrar det beslutsprocesser att anpassa sig till eventuella förändringar efter ett folkomröstningsbeslut.

S-Uppsala: Det kan finnas en risk att den politiska majoriteten i kommunen tvingas ta ansvar för en fråga/beslut som de inte stöder/inte alls ligger i linje med majoritetens politik. Den politiska majoriteten tvingas ofta göra avvägningar, bedömningar, prioriteringar etc i ett långsiktigt och strategiskt perspektiv, medan en opinion som kräver folkomröstning kanske ser mer kortsiktigt på den aktuella frågan. Säger man nej till folkomröstning blir man som förtroendevald betraktad som motståndare till folket, men så enkelt är det inte.

SPI-Partille: Folkomröstningen är negativ. Det finns valda ombud för medborgarna, som de själva röstat fram, och dessa är för det mesta bättre insatta i frågorna än vad den enskilda medborgaren är. Dessutom uppstår en hög kostnad.

V-Sundbyberg: Jag anser att det är positivt.

V-Södertälje: Positivt i de fall ovanstående förutsättningar föreligger

Anser du/ni att medborgarförslag är positivt eller negativt för representativa demokratin?

C-Uddevalla: Positivt

C-Uppvidinge: Medborgarförslag är definitivt bra.

Fp-Jönköping: Negativt, jag kan se en förändring till att medborgarförslag läggs in till en förslagsbank på exempelvis kommunens hemsida. Där kan sedan de folkvalda gå in och ta förslag som dom refererar till och lägga fram dem som motioner, interpellationer eller frågor i fullmäktige. På så sätt tror jag att man kan öka kontakten mellan folkvalda och kommuninnevånare.

Fp-Karlskoga: Positivt!

Fp-Södertälje: Positivt.

Fp-Västerås: det är alltid positivt med att hitta nya lösningar och kanaler för att stärka den enskildes inflytande och delaktighet i den lokala demokratin tex. som är aktuellt i Västerås, men om det ska vara i form av s.k. medborgarförslag är jag inte helt övertygad om. Erfarenheten från Landstinget Västmanland där medborgarförslag finns har visat att det hittills bara inkommit 5 förslag från enskilda länsinvånare sedan dess införande 2001. Så frågan är om det är det rätta instrumentet. Men för den representativa demokratin utgör den som sagt en konkurrent till de folkvaldas mandat och initiativrätt.

Kd-Hässleholm: Positivt.

Kd-Oskarshamn: Medborgarförslag är positiv för demokratin vad jag kan se så här långt. Men om medborgarförslagsrätten missbrukas så kan den lokala politiken hamna i ett läge där man börjar diskutera frågor som inte hör hemma på kommunfullmäktigesbord. Detta har dock inte inträffat ännu och kommer kanske aldrig att inträffa.

Kd-Partille: Det viktiga är att medborgarförslagen behandlas politiskt.

Kd-Sundbyberg: Det vet vi inte ännu, men vi har accepterat att pröva saken,

Kd-Södertälje: Positiv

Kd-Uppsala: Tveksamt instrument, torde kunna missbrukas men saknar erfarenhet

M-Partille: Enbart negativt.

M-Sundbyberg: I grunden negativt, eftersom det visar på att partierna inte klarar sitt uppdrag.

M-Södertälje: Medborgarförslag har vi infört med start på kommunfullmäktige i slutet av maj. Jag hoppas att det blir positivt för våra invånare i Södertälje och att många nyttjar möjligheten. Vi ska prova på max ett år och sedan utvärdera. Jag hoppas det blir positivt men det kan bara framtiden utvisa.

M-Uddevalla: Positivt så länge det utnyttjas av medborgarna och inte av extremister som vill sabba demokratin.

M-Uppsala: Vi är generellt avvisande till idén men inte till att människor engagerar sig i frågor som berör dem. Modellen med medborgarförslag har inte breddat engagemanget och i vissa fall närmast skadat den representativa demokratin. Däremot visar den på ett ökande behov hos förtroendevalda att lära sig fånga upp idéer ute bland väljare och medborgare på ett bättre sätt än vad som sker idag.

Mp-Alingsås: Vi har också röstat för medborgarförslag tillsammans med övriga mindre partier vänsterpartiet och centerpartiet. Tyvärr blev det nej från de stora partierna i denna fråga.

Mp-Södertälje: positivt

Mp-Uddevalla: Positivt

S-Sundbyberg: Samma som ovan.

S-Södertälje: Medborgarförslag kan vara ett bidrag till att berika och vitalisera demokratin. Genom möjligheten att väcka frågor till kommunens fullmäktige kan medborgarna få en mer aktiv roll i kommunens utveckling därmed också den demokratiska processen. Södertälje kommun har nu infört medborgarförslag och ser fram emot att följa utvecklingen av densamma. Även om vi tror att medborgarförslag kan vitalisera demokratin, tror vi inte att den kommer revolutionera den. En uthållig demokrati kräver ett långsiktigt deltagande och engagemang, därför räcker det inte bara med möjlighet att ställa frågor och lägga förslag i fullmäktige. Det är minst lika viktigt att fokusera på att ge medborgarna kunskap om att man kan delta på detta vis, hur det går till och varför processerna ser ut som de gör.

S-Uddevalla: Enbart positivt.

S-Uppsala: Både ock. Det är viktigt att hitta väl fungerande former för medborgardialogen. Det finns mycket kunskap och erfarenhet hos medborgarna som politiken bör lyssna till/ta till sig. Fullmäktige i Uppsala har uppdraget till alla nämnder att utveckla och fördjupa medborgardialogen i viktiga frågor inom nämndens ansvarsområde. Genom att utveckla medborgardialogen kan vi komma ganska långt när det gäller om vilka frågor medborgarna anser viktiga och hur de ställer sig till olika förslag. Vi arbetar aktivt med det.

SPI-Partille: Medborgarförslag är negativt. Se svaret på första strecksatsen.

V-Sundbyberg: Jag anser att det positivt

V-Södertälje: Negativt, då själva definitionen av representativ demokrati innebär att det är folkets ombud som under en period ges förtroende att leda organisationen och sedan i val omprövas. Finns alltför många exempel på de medborgarförslagen blir en tummelplats för de som inte fått folkets stöd i valen och där dessa ges oproportionerligt stor uppmärksamhet

V-Uppsala: Om medborgarförslag är positiva eller negativa beror bl a på förhållandena i kommunen. Uppsala fullmäktige hinner aldrig med alla ärenden som ska behandlas på ordinarie sammanträdestid. Detta innebär att ärenden ständigt bordläggs. Fullmäktigeledamöterna är mycket aktiva skriver många motioner och interpellationer. Medborgarförslag skulle förlänga sammanträdena ytterligare vilket inte skulle förstärka demokratin. I Uppsala kommun ligger mycket av det politiska ansvaret hos uppdragsnämnderna. Fullmäktige tar framförallt övergripande beslut. Medborgare är ofta intresserade av frågor som berör dem och deras närmaste omgivning, när det gäller kommunalpolitiken. Eftersom dessa beslut tas av nämnderna skulle nog många medborgare bli besvikna på hanteringen av deras medborgarförslag, eftersom de dels skulle få vänta länge på svar, dels skulle svaret i bästa fall vara ett inriktningsbeslut i enlighet med intentionen i medborgarförslaget. Mot bakgrund av detta tror jag att medborgare skulle bli besvikna på hanteringen vilket skulle vara negativt för den representativa demokratin. Nuvarande organisation i Uppsala är alltså inte lämplig för medborgarförslag.

Vilka problem respektive fördelar upplever du/ni finns gällande folkomröstningar?

C-Uddevalla: Att många frågeställningar t.ex. när det gäller budget, skatter och ekonomi är så komplexa att det är näst intill omöjligt att formulera enkla, och överblickbara "frågealternativ" inför en folkomröstning.

C-Uppvidinge: Kan ju bli problem om det blir alltför lokala frågor som lyfts av en intresseförening, vilket ju också kan växa och bli en större folkrörelse -och bli något positivt! Svår fråga.

Fp-Jönköping: Man urholkar de folkvaldas roll. Vi kan inte stå upp för resursstarka grupper med särintressen utan ska i stället stödja det arbete som våra folkvalda gör med den helhetssyn de har på det politiska arbetet. Det finns annars en risk för att utvecklingen stannar upp och den starkes rätt får än större betydelse i vårt samhälle. Med detta följer att jag ur ideologisk synpunkt starkt ifrågasätter den slutsats som borgliga rikspolitiker enats om vad gäller synen på när kommunala folkomröstningar ska genomföras. Tänk om man skulle tillämpa de regler som föreslås för kommuner även på riksplanet, det tror jag riksdagsledamöterna tycker vore helt realistiskt.

Fp-Karlskoga: Se svar ovan!

Fp-Södertälje: Vissa frågor kan förenklas väldigt mycket, samtidigt som en folkomröstning kan öka medborgarnas intresse att diskutera angelägna frågor och kanske på sikt höja det kommunalpolitiska intresset.

Fp-Västerås: Problemet med folkomröstningar är att vi inte ser till helheten, oftast debatterar man en enskild fråga och när det är omröstning blir det ett ja eller ett nej – alldeles förenklat med tanke på den komplexitet som finns i den politiska världen. En annan aspekt är att det kan uppstå en svekdebatt om tex. inte kommunfullmäktige väljer att följa utgången i folkomröstningsresultatet. Folkomröstningar är ju endast konsultativa i Sverige och får inte vara beslutande, utan det ligger i sista hand hos de folkvalda politikerna. Tredje aspekten är av ekonomisk karaktär – det är alldeles för dyrt att hålla en folkomröstning och kräver både personella och ekonomiska resurser för att genomföra en så vida man inte har ett utvecklat och rättssäkert IT-system som kan genomföra en omröstning på ett billigt sätt. Det positiva är att man tar temperaturen på medborgarna och politikerna får sig en fingervisning om vad folk tycker. Representativiteten är mycket viktig, är det få som röster finns det ingen större legitimitet i ett folkomröstningsresultat. Folkomröstningar är också ett positivt sätt för medborgarna att ta initiativ till en debatt och föra upp en viktig fråga på den politiska agendan, vilket är mycket positivt. Ytterligare en sak men som talar emot folkomröstningar är att det instrumentet inte bör "missbrukas" utan bör användas med restriktion. Ju fler omröstningar desto större risk att medborgarna "tröttnar" och till slut väljer att inte rösta alls – då får vi problem med legitimiteten i resultatet som jag nämnde ovan.

Kd-Hässleholm: Man behöver nå ut med en bred information om den aktuella frågan.

Kd-Oskarshamn: Om det finns krafter som ideligen lyckas samla opinion och namnunderskrifter för att folkomrösta i mindre frågor blir det en kostsam historia för kommunen. Att folkomrösta är inte gratis. Resurserna behövs i dag läggas på andra områden som skola, vård, omsorg, sjukskrivningar etc. En annan fundering är hur det går med demokratin, orkar folk att gå och rösta ofta, känner man engagemang, är det bara särintressen som kommer fram? De positiva är att det finns frågor av större dignitet som berör invånarna och där beslutsfattarna behöver en rådgivande folkomröstning för att kunna fatta bra beslut.

Kd-Partille: Olika åsikter på olika politiska nivåer. Det som någon anser positivt anser en annan negativt.

Kd-Sundbyberg: Dyrt och kanske onödigt. Ett sätt att engagera ifall de folkvalda är för långt ifrån folket!

Kd-Södertälje: Problemet är att det kostar att genomföra. Fördelen är att det är mer demokratisk då medborgarna får vara med och tycka till.

Kd-Uppsala: Vet ej

M-Partille: Problem för den representativa demokratin och att man kan bryta ut en enskild fråga som därigenom får konsekvenser på flera andra olika områden där politikerna har ett ansvar att besluta om.

M-Sundbyberg: I en demokrati utgår all makt ifrån folket, då är det ibland bra att tillfråga folket även i andra sammanhang än de allmänna valen, särskilt i stora frågor som inte kunde förutses före valet eller där partierna lovat en sak före valet, men vill ändra sig.

M-Södertälje: Fördelar vid folkomröstningar. Om det är rätt fråga kan du få folk att engagera sig, även de som inte är så aktiva annars. Vi har haft ett hot mot vårt akutsjukhus som gjort att i princip hela stan varit på benen och

protesterat. Frågan berörde människors vardag. Problem har jag snuddat vid tidigare, blir frågorna för "cykelställsaktiga" och det går inflation i frågorna som det ska folkomröstas om är risken stor att intresset falnar snabbt. Vi hade val till 4 boenderåd i kommun, (storstadsområden), en person anställd på heltid för att jobba med att motivera människor att rösta och ett valdeltagande under 10%. Fanns då intresset bland de boende i området? Underifrånperspektivet mkt viktigt i frågor som det ska röstas om.

M-Uddevalla: Se svar ovan plus att det blir dyrt.

M-Uppsala: Problemet är om folkomröstningar tillåts bli ett alibi för förtroendevalda att gömma sig bakom. Även att folkomröstningar snarare används som ett sätt att skapa och driva opinion än att verkligen fånga upp existerande opinioner. Fördelen ligger i det senare: att tydliggöra en existerande opinion för förtroendevalda som inte accepterar att opinionen finns. Folkomröstningar behövs således mest för de förtroendemän som inte med sina åsikter och beslut representerar de väljare som valt dem.

Mp-Alingsås: Problemen vad gäller folkomröstningar är att det blir kostsamt och tungt administrativt. I Alingsås har genomförts en enkät angående Nohaga Slott via nätet och inlämning/insändande till kommunledningskontoret. Frågan gällde hur kommuninvånarna vill att slottet ska användas i framtiden. Även denna fråga gällde en byggnad av kulturhistoriskt värde, en donation till kommuninvånarna.

Mp-Södertälje: kan vara problematiskt när ett beslut (t.ex. att inte lägga ner en skola) får ekonomiska konsekvenser för hela resten av kommunen. Alltså när ett beslut får stora konsekvenser för hela den kommunala verksamheten.

Mp-Uddevalla: Problemet är att verkställa resultaten, speciellt om resultatet inte är det samma som det regerande partiet anser. Ekonomiska problem kan också vara ett hinder. Positivt att medborgarna måste sätta sig in i ämnet, kunskapen ökar hos människorna vilket kan leda till att intresset för samhällsfrågor ökar

S-Sundbyberg: Problem blir det om du urholkar den representativa demokratin, fördelar finns om du vill komplettera den representativa demokratin. Du kan ju också diskutera om man ska ersätta den representativa demokratin med folkliga direktbeslut men det är det väl inte frågan om här?

S-Södertälje: I en representativ demokrati finns det ansvariga politiker som kan ställas till svars om exempelvis kommunens ekonomi sköts illa. Vid folkomröstningar blir ansvarsfrågan oklar. Detta betyder dock inte att folkomröstningar inte kan vara ett positivt inslag. Framförallt kan den bidra till att hitta breda lösningar i en kommun som också har en bred förankring hos befolkningen. Vi anser att det är viktigt med ett högt deltagande i våra allmänna val och folkomröstningar. Det har visat sig att valdeltagandet sjunker vid alltför frekvent återkommande val, därför anser vi att det är viktigt att hålla en balans och begränsa antalet val så att inte det aktiva deltagandet sjunker, samt för att inte medborgaren känner att själva rösthandlingen blir slentrianmässig. Vidare finns en risk för konserverande röstande när inte tillräcklig kunskap finns i frågan som ska folkomröstas om, därför måste frågor som ställs till folkomröstningar vara gripbara och möjliga att sätta sig in i, kommunen har också ett stort ansvar för att bilda befolkningen och erbjuda tillräcklig information för att möjliggöra ett ställningstagande.

S-Uddevalla: Om förutsättningarna för folkomröstningen förändras efter beslut, då tvingas de valda att gissa sig till på vilka grunder väljarna röstade som dom gjorde i folkomröstningen. Att förändra ett beslut efter folkomröstning blir därför helt ogörligt. Ingen annan än den som lagt röstsedeln i urnan vet varför man röstat som man gjort, varför ett ophävande av beslutet ur demokratiskt perspektiv blir omöjligt.

S-Uppsala: I Uppsala hade vi en folkomröstning under förra mandatperioden. Det gällde delning av Uppsala kommun i Uppsala kommun och Knivsta kommun. Då fick enbart medborgare i Knivsta kommun del. Det anser jag vara fel. Alla medborgare borde ha fått delta. Resultatet av folkomröstningen blev ett positivt ställningstagande till delning - vilket senare blev regeringens beslut. Nu är vi två kommuner sedan 1.1.2003. Folkomröstningar kan aldrig bli beslutande, utan enbart rådgivande. Folkomröstning/rådslag kan vara aktuellt om det finns en stor politisk osäkerhet i en fråga och där de förtroendevalda vill/behöver få del av medborgarnas syn för att komma vidare. Det kan ske även på annat sätt än folkomröstning. En liten men stark minoritet kan påverka mer än den tysta stora majoriteten av kommuninnevånare. Det såg vi i vintras när 8 000 innevånare krävde folkomröstning om byggande av ett konsert och kongresshus eller ej. Fullmäktige avslag begäran.

SPI-Partille: Fördelen som den enskilde upplever är att den kan få säga sin mening i en särskild fråga. Problemet är att den enskilde oftast inte är så väl insatt i frågan, allra helst till de sekundära biverkningar som eventuellt kan uppstå

och här menar vi att de valda politikerna borde ha den största chansen till att ha fått denna information. Kostnaderna ökar.

V-Sundbyberg: Det finns en risk att en folkomröstning kommer in sent i beslutsprocessen. Partier har redan tagit ställning i frågan och det finns redan en majoritet i fullmäktige för eller emot en vi fråga. Detta är ett problem. Fördelen är att man kan öka delaktigheten genom att man ger medborgarna möjlighet att avgöra en fråga.

V-Södertälje: Valdeltagandet/representativiteten är ett stort problem om frågan inte berör annat än ett relativt fåtal. Ett annat problem är bristen på helhet/ansvar som ofta krävs. Det ska i slutänden finansieras via en balanserad budget, där helt andra saker än man vill skärs bort i en sådan prioritering. Fördelen är att direktdemokratien utvecklas och att det trots allt finns en förmåga hos de flesta att göra helhetsavväganden om debatten kan föras ut på ett sakligt sätt.

Vilka problem respektive fördelar upplever du/ni finns gällande medborgarförslag?

C-Uddevalle: Fördelen är att det är ytterligare ett sätt för medborgarna att göra sin röst hörd och därmed fördjupa demokratin.

C-Uppvidinge: Handlar ju om hur seriös förslagsgivaren är, jag tror på det goda och ser fördelar med att "svensson" kan lägga förslag, men är också medveten om att det kan missbrukas av mera "illasinnade" människor som vill sätta käppar i hjulet för det demokratiska systemet.

Fp-Jönköping: Man urholkar de folkvaldas roll. Vi har fått mängder, men tyvärr mest från några enstaka individer som en vet vi representerar ett parti som ej kommit in i KF. Jag stödde förslaget att införa möjligheten att kunna lägga medborgarmotioner. Men med den erfarenhet jag vunnit har jag starkt börjat ifrågasätta den uppluckring av det demokratiska parlamentariska systemet vi med i och för sig goda ambitioner genomför. Det som nu uppmuntras gör att partierna och de demokratiskt valda representanterna förlorar i "auktoritet och trovärdighet".

Fp-Karlskoga: Det finns en risk att det upptar onödig tid i anspråk om förslagen inte "seriösa".

Fp-Södertälje: Det kan bereda vägen för ytterlighetsgrupper och "rättshaverister", samtidigt som vi måste pröva en så intressant möjlighet, som kan öka den enskilde södertäljebons vilja att debattera, påverka och engagera sig lokalpolitiskt.

Fp-Västerås: Medborgarförslag -fördelar är lite av det som jag skrev ovan att det kommer underifrån, det är den enskilde som vill lyfta upp någon fråga till debatt och beslut att få still stånd en förändring. Nackdelar har jag nämnt lite ovan.

Kd-Hässleholm: Enskildas förslag läggs direkt till den beslutande församlingen, utan beredning.

Kd-Oskarshamn: Jag ser inte några större problem utan mer möjligheter.

Kd-Partille: Svar enl. fråga 1. (dvs fråga 2 medborgarförslag)

Kd-Sundbyberg: Onödig administration samt dyrt. Kan vitalisera demokratin

Kd-Södertälje: Nackdelen är att det blir långa möten. Fördelen är att medborgare som väcker förslag kan själva driva fråga i kommunfullmäktige. Fullmäktige möten blir mer besökta av invånare som berörs av förslaget.

Kd-Uppsala: Enskilda personer kan "vråka på med olika tokigheter"

M-Partille: Enbart problem och nackdelar (se ovan).

M-Sundbyberg: Fullmäktige kan belastas av många små detaljfrågor, som borde gå att lösa andra vägar.

M-Södertälje: Medborgarförslag är det svårt att svara på då vi ej infört det som jag tidigare nämnt. Jag hoppas bara att det används på rätt sätt och inte bara av 1 eller 2 personer som hela tiden återkommer.

M-Uddevalle: Se ovan angående extrema grupperns möjlighet att sabba.

M-Uppsala: Se ovan: fördelen är om medborgarförslagen kan föra in frågor som förtroendevalda inte upptäckt eller definierat. Nackdelen är om exempelvis frågor som egentligen inte avgörs politiskt blir föremål för medborgarförslag.

Mp-Alingsås: När det gäller medborgarförslag tror vi inte att problemen kan bli så stora, men farhågor som framförts från de större partierna är att det kan bli en uppsjö av motioner/medborgarförslag som måste beredas, besvaras och tas upp i fullmäktige. Vi vill gärna att man åtminstone avsätter en försöksperiod på en mandatperiod eller åtminstone 2 år. Vi har inte fått gehör för detta förslag heller. Fördelarna med medborgarförslag är att fler kommuninvånare är aktiva och deltar i den demokratiska processen.

Mp-Södertälje: Vi har beslutat införa medborgarförslag, men inte börjat än, så jag har inga konkreta erfarenheter. Men jag kan tänka mig att problemen finns kring förslag som är rasistiska, etc... Annars enbart positiva tankar.

Mp-Uddevalla: Om det för det mest blir avslag av dessa förslag tröttnar man att skriva för man tycker inte att det är någon idé. Det positiva är att alla verkligen kan göra något själv utan att ta kontakt med någon politiker.

S-Sundbyberg: Se ovan.

S-Södertälje: Medborgarförslag kan föra mycket gott med sig, särskilt om deltagandet är spritt bland befolkningen och att alla reellt känner till möjligheterna och arbetsordningen. Det finns dock alltid risker, dessa handlar främst om att någon skulle utnyttja systemet och lägga omotiverat många medborgarförslag som i sin tur försenar andra processer i kommunens verksamheter. En annan risk (mer av hypotetisk karaktär) är en politisk övertro på medborgarförslagen som politiskt verktyg och där övrigt demokratiarbete försvinner med hänvisning till rätten till medborgarförslag.

S-Uddevalla: Ser inga påtagliga problem. Den mest påtagliga fördelen är att på detta sätt ges också unga människor utan rösträtt möjlighet att komma till tals.

S-Uppsala: Jag har ingen erfarenhet av medborgarförslag, men jag kan tänka mig att en redan aktiv och välinformerad medborgare/grupp av medborgare blev de som främst kommer att utnyttja denna möjlighet. För att verkligen få veta vad människor tycker måste vi som är förtroendevalda söka upp människor där de befinner sig, på arbetsplatser, i bostadsområden, på föreningsmöten etc.

SPI-Partille: Fördelen är att den enskilde upplever att den fått tycka till om någon enskild fråga som ligger närmast hjärtat. Problemet se första strecksatsen.

V-Sundbyberg: Fördelen är att goda förslag kommer upp på fullmäktiges bord. Det finns information om hur man ska gå till väga till medborgarna. Det negativa är att frågor som inte stöds av en enda person/parti i fullmäktige måste utredas och diskuteras av fullmäktige. Medborgare har alltid kunnat vända sig till någon i fullmäktige som har "skrivit under" förslaget och på så sätt fått det behandlat.

V-Södertälje: Se ovan frågan om positivt/negativt

V-Uppsala: Problem med medborgarförslag: Att odemokratiska grupper och personer som är "rättshaverister" får ett forum för att föra fram sina åsikter och ta utrymme. Att många förslag inte hör hemma i fullmäktige utan i uppdragsnämnder och framförallt inom produktion Fördelar med medborgarförslag: Att medborgare får ett direkt inflytande över besluten i kommunen. Att medborgare som är aktiva får kunskap om hur demokratin och beslutsprocessen sker i kommunen. Att det ökar fokus på demokratifrågor.

Svarade inte strikt enligt frågeformuläret

Kd-Västerås: Departementspromemorian ”Samråd efter folkinitiativ” är ute på remiss och besvaras från kommunstyrelsen denna vecka.

Kristdemokraternas principiella uppfattning är att folkinitiativ är viktigt och i departementspromemorian föreslås att när 10% av röstberättigade kommun- och landstingsmedlemmar väcker en fråga är detta en tillräckligt stor grupp som inte kan negligeras. Ett samråd skall ske om minst en tredjedel av fullmäktigeledamöterna anser detta.

Vi kristdemokrater har vid gårdagens kommunstyrelse i Västerås gått på samma linje som mitt parti gjorde i riksdagen, dvs. att om 10% av röstberättigade medborgare vill ha en folkomröstning i kommunen ska det genomföras. Vi stödjer inte departementspromemorian att det ska kallas samråd och vi anser inte att stöd i fullmäktige behöver ges, vilket överensstämmer med vårt ställningstagande i riksdagen. Det är dock viktigt att den fråga det gäller ska gå in under den kommunala kompetensen.

När det nu föreslås bli hela 10 % av den röstberättigade befolkningen i kommunen som kan begära folkomröstning i en fråga anser vi att den representativa demokratin får tråda tillbaka för direktdemokrati.

Däremot gick vi i Västerås emot vårt parti när det gäller medborgarförslag. Detta skedde i samband med en motion nyligen från miljöpartiet.

Där kan den representativa demokratin falla bort tillförmån för grupper som inte har fått representation i fullmäktige. Genom medborgarinitiativ kan dessa grupper ändå ha full förslagsrätt och ändå ”verka” i kommunfullmäktige. Detta blir ohållbart! Tyvärr finns sådana exempel ute i landet. Idén kan tyckas god med medborgarförslag men vi får inte fatta beslut som snedvrider vårt valsysteem. (Ett parti som inte får tillräckligt med röster kan på detta sätt ändå lägga sina ”motioner”). Tyvärr kan extrema partier vädra morgonluft.

S-Partille: Vi avslög frågan om att införa medborgarförslag. Vi tycker att den representativa demokratin är den modell som är att föredra och som tydligt markerar ett ansvarstagande och bäst företräder medborgarna. Rådgivande folkomröstning kan ske när det råder osäkerhet i en viktig samhällsfråga och det finns möjlighet för den enskilde att kunna ta ställning.

Rådgivande folkomröstning är ett komplement till den representativa demokratin och kan användas i viss mycket tydliga frågeställningar. Samhällsarbete och valprocesser kräver både tid och resurser varför ordinarie val bör vara den plattform när tydliga viljeinriktningar skall saluföras och medborgarna då skall ta ställning för. Allt hänger ihop. Medborgarförslag är positivt men skall vara den naturliga kontaktpunkten mellan medborgare och förtroendevald i det dagliga umgänget

Rådgivande folkomröstningar bör användas i undantagsfall då de endast avser en fråga i ett samhälle. Skall den genomföras bör den kunna var av den karaktären att svaret går att tolka och respekteras.

Medborgarförslag är oftast ett forum för de redan starka i ett samhälle för att ytterligare göra sin stämma hörd.

V-Jönköping:

Vi röstade för införandet av medborgarförslag. Även om det har sina brister kan det vara värt att pröva. Vi har tidigare provat "allmänhetens frågestund" i anslutning till fullmäktigemötena (timmen innan) men det var ingen hit. Medborgarförslag tror vi är positivt för demokratin i stort även om det kan finnas andra delaktighetsformer som är bättre.

Fördelar är att det kan komma fram bra förslag från medborgare som inte känner att de har ett politiskt parti att vända sig till. Nackdelar är när det kommer in mängder av förslag från en och samma person (har hänt vid minst tre tillfällen tror jag) och när förslagen inte hör till kommunens bord. Alla förslag besvaras i fullmäktige, antingen vid maj- eller novembersammanträdet. En nackdel är också att en person som är med i ett parti utanför fullmäktige kan lämna en massa förslag och i efterhand framställa det som att partiet har lagt förslag i fullmäktige. Det tror jag inte är bra för den representativa demokratin.

Kommunala folkomröstningar. Som vid alla folkomröstningar måste det vara en fråga där det finns två tydliga alternativ. Tydligast blir det väl om det handlar om att genomföra en förändring eller inte. De flesta frågor har också ekonomiska konsekvenser. Ska det folkomröstas måste det vara helt klart att det finns pengar till genomförandet. Det måste också vara en fråga med stort allmänt intresse.

Jag tycker att möjligheten till kommunala folkomröstningar ska finnas men tror att det är ganska få kommunala frågor som lämpar sig för folkomröstning. Medborgarinflytandet bör i första hand ökas på annat sätt.

Vi anser att det är viktigt med tidig information om kommunala planer(något som inte fungerar så bra i den här kommunen). Informationen bör komma så fort man har identifierat "problemet" och inte bara när det finns ett färdigt förslag som man får ha synpunkter på.

V-Uppsala: Vänsterpartiet valde alltså att avslå folkomröstning om Konsert- och Kongress. En folkomröstning bör genomföras om det är en fråga som har stor betydelse för många medborgare som t ex EMU-omröstningen. Ett annat skäl kan vara att det finns en stor folklig opinion för att folkomrösta, men det är då viktigt att frågor kan ställas som tydliggör vad medborgarna vill. Vänsterpartiet har stött förslag på folkomröstningar om att Knivsta ska bli egen kommun, om utförsäljning av delar av allmännyttan (Blev ingen folkomröstning) och om utförsäljningen av energibolaget.